

**NAPREDNE
OBČINE
SLOVENIJE**

Lokalnim
skupnostim
prijazni
proračuni

Občinski proračun v podporo trajnostnemu razvoju lokalne skupnosti

Priročnik za ozelenjevanje
občinskega proračuna

KAZALO

UVOD	3
Zakaj priročnik za ozelenjevanje občinskega proračuna zdaj?	3
Zelena proračunska reforma	4
K TRAJNOSTNIM CILJEM IN REZULTATOM USMERJENI PRORAČUN .	5
K skupnim ciljem usmerjena priprava proračuna	6
Izkoriščanje komunikacijskega potenciala občinskega proračuna	6
PORABITI MANJ	7
Merjenje porabe in ustvarjanje prihrankov	7
Opustitev okolju škodljivih subvencij	10
Sodelovanje in souporaba	10
Odprava nepotrebnih stroškov	11
PORABITI BOLJE	11
Participativni proračun	12
Spodbujanje zelenega gospodarstva in sonaravnega kmetijstva	12
Zelena javno naročanje	16
Zelene investicije in okolju manj škodljivo izvajanje obveznih nalog	17
Vlaganje v razvoj znanj za trajnostni razvoj	18
ZBRATI BOLJE	18
Obdavčenje slabega (porabe virov in emisij), ne dobrega	18
Namensko zbiranje davkov in taks	20
Povezovanje občin v funkcionalne regije	21
ZBRATI VEČ	22
Razprševanje finančnih virov z upoštevanjem razvojnih smernic širše skupnosti	22
Finančni modeli s participacijo občanov	23
Zelene obveznice	24
ZAKLJUČEK	25

Ljubljana, oktober 2017

Dokument je objavljen na spletnem mestu www.umanotera.org.

UVOD

Priročnik za ozelenjevanje občinskega proračuna je namenjen občinam, ki želijo spodbujati trajnosten, predvsem okoljsko vzdržnejši razvoj svojih lokalnih skupnosti. Proračunski instrumenti – subvencije, transferji, naložbe, javna naročila in davki – so pri tem najučinkovitejši od vseh, kar jih ima lokalna oblast na voljo. Z njimi lahko spodbuja okolju manj škodljivo delovanje javnega in zasebnega sektorja ter ravnanje občanov.

Zelena proračunska reforma zajema odpravo okolju škodljivih subvencij, obdavčenje porabe virov in emisij, zeleno javno naročanje ter spodbujanje okoljsko bolj vzdržnih naložb in dejavnosti.

Zelena reforma občinskega proračuna podpira doseganje trajnostnih strateških ciljev lokalne skupnosti. Njena izvedba je deležna večje podpore, če se skupnost o takšnih ciljih predhodno na vključujoč način dogovori.

Priročnik je pripravljen s trdnim prepričanjem, da varovanje okolja prinaša tudi gospodarske priložnosti in da ozelenitev občinskega proračuna poveča celovito blaginjo lokalne skupnosti. Vanj so poleg mehanizmov ohranjanja visoke stopnje kakovosti lokalnega okolja vgrajeni vzvodi za povečanje energetske in prehranske samooskrbe, trajnostno rabo prostora, trajnostno mobilnost, spodbujanje zelenega krožnega gospodarstva, trajnostne potrošnje in ustvarjanja zelenih delovnih mest ter blaženje in prilagajanje na podnebne spremembe.

Številne dobre prakse, ki so vključene v priročnik, pričajo o tem, da lokalne skupnosti, ki razvijajo spretnosti pridobivanja sredstev, ustvarjanja prihrankov, zadrževanja finančnih tokov v lokalnem okolju ter k trajnostnim ciljem usmerjene porabe razpoložljivih sredstev, postanejo privlačne za prebivalce, obiskovalce in investitorje.

Zakaj priročnik za ozelenjevanje občinskega proračuna zdaj?

Dejstvo, da se podnebje zaradi kurjenja fosilnih goriv in obširne deforestacije spreminja in da je ob nespremenjenih vzorcih proizvodnje in potrošnje do konca stoletja napovedan dvig temperature za 4–5 stopinj Celzija glede na predindustrijsko obdobje, ni novo. Prav tako ni novica, da ima svet po oceni Organizacije za prehrano in kmetijstvo ZN zaradi netrajnostnega ravnanja s tlemi in kmetijskimi zemljišči v povprečju le še za 60 let ravnih pogojev za kmetijske rastline. In da je materialno blagostanje ljudi v zadnjih desetletjih raslo na račun uničevanja ekosistemov in biotske raznovrstnosti ter nebrzdanega izčrpanja zaloga rud, mineralov in fosilnih goriv, katerih zemeljske zaloge so končne. Način proizvodnje in potrošnje, ki temelji na stalni rasti, je privedel tudi do zloma socialne kohezije, ko ima 1 % najbogatejših Zemljanov več bogastva kot vsi ostali skupaj.

So se pa v zadnjem času zgodili premiki na globalnem političnem parketu, katerih cilj je, da kot civilizacija vendarle ne požagamo veje, na kateri sedimo. Prvi premik je bil sprejetje Pariškega podnebnega sporazuma – prvega resnično globalnega dogovora za zaustavitev nevarnega segrevanja ozračja – drugi pa sprejetje Ciljev trajnostnega razvoja OZN do leta 2030 za odpravo revščine, zmanjševanje neenakosti, zagotovitev napredka ter zaščite okolja za sedanje in bodoče generacije.

Časa za ukrepanje pa ni veliko. Kako se lahko v kratkem času nekaj desetletij uresničijo zahtevni cilji, ki so zapisani v mednarodnih dogovorih? Naloga javnega sektorja pri tem je, da ukrepe za zavarovanje podnebja, tal in biotske raznovrstnosti ter odpravo revščine vgradi v odločilne politike na področjih energetike, prometa, kmetijstva, gozdarstva in ribištva, gospodarstva in trgovine ter turizma, doseganje ciljev pa podkrepi z uporabo ekonomskih instrumentov.

Ciljev trajnostnega razvoja ne bo mogoče pravočasno doseči brez uporabe ekonomskih instrumentov.

Evropska unija (in s tem Slovenija kot njena članica) je pri oblikovanju in sprejemanju omenjenih globalnih dogovorov odigrala pomembno vlogo kot pobudnica, pa tudi z zavezo, da s svojim ukrepanjem postane zgled drugim regijam.

Pametno zasnovan občinski proračun je najbolj učinkovit način, da lokalna skupnost ne samo izkaže svojo globalno in medgeneracijsko odgovornost, ampak tudi aktivno izgrajuje odpornost na zunanje pretese, doseže visoko kakovost življenja in gospodarski napredek ter postane vsestransko privlačna destinacija.

Prihodnji javnofinančni tokovi EU (in posledično Slovenije) so predvidljivi.

Že do leta 2020, še bolj poudarjeno pa v naslednjem finančnem obdobju, lahko pričakujemo, da bo evropska javna blagajna močno usmerjena v **vzpostavljanje pametnih skupnosti, doseganje podnebno-energetskih ciljev, prilagajanje na podnebne spremembe ter spodbujanje krožnega gospodarstva, vključno s (politično najbolj kočljivim) trajnostnim kmetijstvom.**

Ciljev trajnostnega razvoja pa ne bo mogoče doseči brez aktivnega delovanja lokalnih skupnosti. Šele v lokalnih skupnostih pridejo politike v stik z realnim življenjem. Lokalna politika je tudi prožnejša, predvsem pa je bolj povezana z življenjskimi interesi ljudi. Stotine lokalnih skupnosti po vsej Evropi so že veliko bolj napredne kot nacionalne vlade pri uvajanju trajnostnih praks in soočanju z eksistencialnimi grožnjami. Njihove dobre prakse kažejo na velik potencial lokalnih skupnosti za spopadanje s sodobnimi izzivi. V lokalnih skupnostih je namen jasnejši, dogovor hitrejši, procesi so bolj transparentni in bolj demokratični. Skupnosti instinktivno želijo povečati svojo odpornost na pretrese v globalnih sistemih.

Občine so ključni prostor za promocijo transformativnih političnih in ekonomskih praks. Številne so že model prehoda v trajnostno družbo, kolektivno pa imajo moč, da nas popeljejo na pot družbeno in okoljsko vzdržnega razvoja. In tudi v občinah so ekonomski instrumenti najučinkovitejši mehanizem za izvajanje politik.

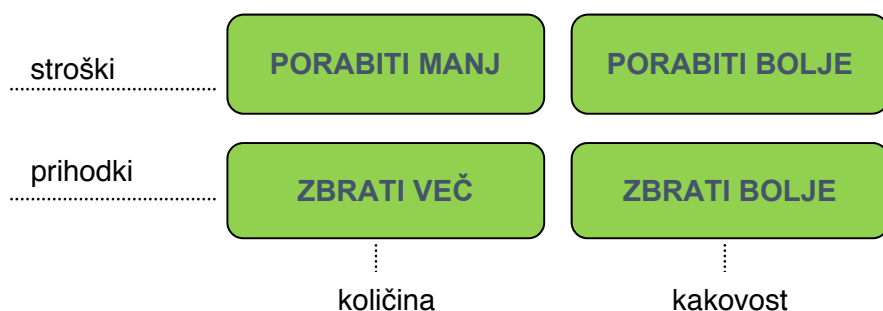
Napredne občine (tudi s svojim proračunom) vse lokalne deležnike povabijo v trajnostno zgodbo.

Zelena proračunska reforma

Koncept zelene proračunske reforme je načeloma enostaven. Pomeni prilagoditev prihodkov in odhodkov proračuna tako, da ta podpira okoljsko vzdržen razvoj: spodbuja zmanjšanje rabe energije in surovin ter rabo obnovljivih virov, po drugi strani pa »kaznuje« onesnaževanje s škodljivimi izpusti in pretirano rabo naravnih virov. Na prihodkovni strani proračuna se v ta namen vzpostavijo okoljske dajatve za onesnaževanje in porabo virov, na odhodkovni strani pa se ukinejo okolju škodljive subvencije in vzpostavi sistem podpor za okolju manj škodljive dejavnosti, kot sta zeleno gospodarstvo in sonaravno kmetijstvo.

Občine imajo pri oblikovanju in izvrševanju proračunov v veliki meri zvezane roke. Področje je visoko regulirano (ureja ga več kot 100 predpisov), večina sredstev, ki priteče iz državne blagajne, je namenskih in skopo pokrivajo potrebe za izvrševanje predpisanih nalog občin. Če hočejo občine izboljšati kakovost razvoja skupnosti, morajo poskrbeti za usmerjeno porabo sredstev za doseganje trajnostnih ciljev, pri tem pa kar najbolje izkoristiti sinergijske priložnosti v lokalnem okolju ter skupinsko modrost vseh lokalnih akterjev. Za pomembnejše premike pa morajo povečati obseg sredstev, s katerimi suvereno razpolagajo. To dosežejo z zmanjšanjem stroškov in povečanjem prihodkov.

Zelena proračunska reforma tako temelji na štirih strategijah, ki jim z opisom ključnih podpornih ukrepov sledi tudi struktura priročnika:

Vrstni red poglavij in ukrepov na prva mesta postavlja tiste, ki govorijo o ustvarjanju prihrankov in bolj usmerjenem upravljanju s prihodkovno in odhodkovno stranjo proračuna; zbiranje dodatnih sredstev sledi na koncu. Vsaka občina si pri tem lahko sama izbere primerne ukrepe ter jih po potrebi tudi modificira in uvaja postopoma. Kako je to nekaterim že uspelo, je razvidno iz konkretnih domačih in tujih primerov, predstavljenih v priročniku.

K TRAJNOSTNIM CILJEM IN REZULTATOM USMERJENI PRORAČUN

Če naj občinski proračun postane k trajnostnim ciljem in rezultatom usmerjen načrt porabe javnih sredstev, se mora lokalna skupnost o takšnih ciljih najprej dogovoriti.

Strateško in razvojno načrtovanje je ena pomembnejših funkcij vseh ravni oblasti, torej tudi občin. Pregledni, strokovno vodeni in vključujoči procesi razvojnega načrtovanja so odraz urejene, napredne in demokratične družbe. Takšni procesi niso sami sebi namen, temveč so zagotovilo, da sprotne občinske odločitve sledijo zastavljenim strateškim ciljem, da so sprejete v dolgoročnem javnem interesu in da niso podvržene trenutnim pritiskom posamičnih interesnih skupin. So okvir za usklajevanje dela proračunskih porabnikov, da podpirajo jasne skupne cilje, da niso vsaksebi, kjer eden spodkopava drugega. So eden od predpogojev za racionalnost in varčnost delovanja javnega sektorja in za porabo javnih sredstev v skladu z načeli proračunske uspešnosti, učinkovitosti in gospodarnosti.

Strateški cilji lokalne skupnosti se v procesu priprave proračuna prelijejo v **načrt razvojnih programov**, ki je sestavni del proračuna in predstavlja nabor naložb in projektov v prihodnjem štiriletnem obdobju. Ta daje proračunu dolgoročno razvojno dimenzijo in odgovarja na vprašanje, kako – s katerimi naložbami in projekti – bodo cilji doseženi. Če je ta dokument le spisek raznovrstnih želja, svoje razvojne vloge ne more odigrati.

Na vključujoč način sprejeta razvojna vizija lokalne skupnosti in strategija njenega doseganja sta najučinkovitejši orodji za racionalno in učinkovito porabo javnih sredstev v javno korist.¹

Skupnost, ki se želi razvijati na trajnosten način, svojo razvojno strategijo zasnuje **na temelju lokalnih življenjskih virov**, saj ti predstavljajo osnovo za njeno suverenost in blaginjo.² Pri tem gradi na prednostih in upošteva pomanjkljivosti v lokalnem okolju.

Voda, gozd, rodovitna tla, obnovljivi viri energije, ohranjenost okolja, raznolikost in lepota krajine, biotska raznovrstnost – to so v Sloveniji prepoznani aduti. To so naši življenjski viri. Pa tudi kakovostne šole, obrtno-podjetniška in kmečka tradicija in znanja, prostovoljstvo in društvene dejavnosti, športna infrastruktura, raznoliko kulturno ustvarjanje ter kreativnost, inovativnost in močna lokalna pripadnost ljudi.

Lokalne skupnosti se suvereno odločajo o tem, kako in v katero smer se bodo razvijale. Vendar pa se ne morejo izolirati od širših civilizacijskih trendov in izzivov, ki so nam skupni kot planetarnemu ekosistemu.³

Cilj priprave strategije razvoja lokalne skupnosti je zato tudi **izkoriščanje priložnosti in izogibanje nevarnostim, ki prihajajo od zunaj oziroma so nam skupne kot planetarni skupnosti** – podnebnim spremembam, izgubi kmetijskih zemljišč za pridelavo hrane, upadanju biotske raznovrstnosti, degradaciji habitatov ter pohajanju svetovnih zalog ključnih surovin in poceni fosilnih energentov.

Smernice za spoprijemanje s širšimi trendi so na deklarativni ravni že vgrajene v nacionalne in nadnacionalne strateške dokumente in politike. Dva takšna primera sta sveženj o krožnem gospodarstvu in podnebno-energetski paket EU.

Trajnostni razvoj je takšen način razvoja, ki zadošča današnjim potrebam, ne da bi pri tem ogrožal možnosti prihodnjih generacij, da zadostijo svojim lastnim potrebam.

Svetovna komisija za okolje in razvoj (WCED), 1987

Trajnostna strategija razvoja občine Šentrupert

Občina Šentrupert, ki je bila ustanovljena leta 2007, je na vključujoč način, s sodelovanjem občanov, izdelala vizijo in strategijo razvoja lokalne skupnosti do leta 2025. Izbrali so »zelen« oziroma trajnosten razvojni model, najambicioznejši cilj pa je energetska samozadostnost do leta 2020. Ta temelji na izrabi lesne biomase, saj gozd v lokalnem okolju predstavlja 60 % površin.

Občina je v petih letih pridobila 5 milijonov EUR nepovratnih sredstev in ustvarila 10 novih delovnih mest. Poraba energije v javnih stavbah je po izvedenih sanacijah na letni ravni manjša za 40 %, kar za občino pomeni prihranek 200.000 EUR letno.

Razvijajo trajnostni turizem in vzpostavljajo specializirano obrtno-industrijsko cono za lesno-predelovalna podjetja. Pozitivni finančni učinki se kažejo v ostajanju in kroženju denarja v lokalnem okolju, predvsem tistega, ki je bil prej namenjen plačevanju fosilnih energentov. Ustvarjajo priložnosti za zaposlitev in zaslužek lokalnega prebivalstva.³

¹ Načelo zasledovanja javne koristi pomeni, da so financirani programi oz. dejavnosti, ki so v lokalni skupnosti potrebni in širše koristni, ki odgovarjajo na potrebe prebivalstva in ki so v splošno korist lokalne skupnosti, in ne le določenih posameznikov ali organizacij.

² Več o blaginji in trajnostnem upravljanju z življenjskimi viri v: Dovolj za vse – vodnik po skupnostnem upravljanju z življenjskimi viri. Dostopno prek: www.umanotera.org/wp-content/uploads/2016/04/Vodnik-po-skupnostnem-upravljanju-z-%C5%BEivljenjskimi-viri.pdf.

³ Povzeto po katalogu Slovenija znižuje CO₂: dobre prakse - Katalog 2013, dostopno prek: www.slovenija-co2.si/upload/katalog_dobreprakse_2013.pdf.

Lokalne skupnosti ne morejo podpreti vseh državnih in naddržavnih strateških ciljev. V idealnem primeru je strategija razvoja lokalne skupnosti osredotočena na nekaj izbranih sinergijskih razvojnih priložnosti, kar je tudi pogoj za učinkovitost in racionalnost porabe javnih sredstev. Napredne občine pri razvojnem načrtovanju presežejo načrtovanje »po oddelkih« – npr. posebej za okolje, posebej za gospodarski razvoj, posebej za družbene dejavnosti – in razvoj usmerijo v dejavnosti, ki na sinergijski način prispevajo k visoki kakovosti življenja, h gospodarskemu napredku in k ohranjenemu okolju.

Primeri sinergijskih strateških usmeritev, ki so glede na razpoložljive življenjske vire primerne za večino slovenskih lokalnih okolij, so **zeleni turizem, samooskrba s sonaravno pridelano hrano, zmanjšanje rabe energije in oskrba z energijo iz lokalnih obnovljivih virov ter gozdno-lesna veriga.**

Projekti na teh področjih prinašajo delovna mesta in ustvarjajo prihranke, ohranjajo denar v lokalnem okolju ter zmanjšujejo odvisnost od uvoza in nepredvidljivih globalnih trgov.

K skupnim ciljem usmerjena priprava proračuna

Občinski proračun lahko odigra svojo razvojno vlogo, če so **vsi deležniki njegove priprave** seznanjeni z razvojnimi cilji, prepoznavajo svojo vlogo v njihovem doseganju ter so za to tudi usposobljeni in motivirani.

Stalno komuniciranje razvojnih usmeritev s strani političnega in administrativnega vodstva občine (tudi izven procesa priprave proračuna) ter sistematično **usposabljanje pripravljavcev proračuna** (različnih oddelkov občinske uprave ipd.) za prepoznavanje in udejanjanje njihove vloge pri doseganju razvojnih ciljev vodita k vzpostavitvi učinkovitega notranjega partnerstva in oblikovanju k razvojnim ciljem usmerjenega proračuna.

Učinkovite metode usposabljanja so npr. spoznavanje domačih in tujih dobrih praks, medobčinska izmenjava izkušenj ter sodelovanje z razvojnimi in izobraževalnimi inštitucijami in nevladnimi organizacijami. Strateške usmeritve morajo biti tudi **integrirane v pravilnike** in druge akte, s katerimi občina predpisuje pripravo in izvajanje svojega proračuna.

Izkoriščanje komunikacijskega potenciala občinskega proračuna

Poleg tega, da je proračun mehanizem izvajanja občinskih politik, predstavlja tudi pomemben komunikacijski kanal, preko katerega občina komunicira z deležniki v lokalnem okolju in jih spodbuja k temu, da s svojim delovanjem podprejo trajnostne razvojne cilje lokalne skupnosti.

Posebej uporabno orodje za komuniciranje strateških ciljev lokalne skupnosti, ozaveščanje deležnikov v lokalnem in širšem okolju ter spodbujanje sprememb njihovega delovanja in ravnanja v trajnostni smeri so občinski razpisi. Enostavno, a učinkovito je lahko že npr. **navajanje strateških dokumentov v preambuli oz. med podlagami za razpise.** Predhodno morajo biti seveda strateški dokumenti **objavljeni** na vidnem mestu na občinski spletni strani.

Učinkovit način spodbujanja okolju prijaznejših praks in komuniciranja trajnostnih razvojnih usmeritev lokalne skupnosti predstavljajo tudi **trajnostni dogodki, ki jih organizira in/ali sofinancira občina.**

Priročniki za izvedbo trajnostnih dogodkov

Mestna občina Ljubljana je kot nosilka naziva Zelena prestolnica Evrope 2016 pripravila *Priročnik za organizacijo dogodkov po načelih trajnostnega razvoja*.⁴ Organizatorjem športnih prireditev je na voljo *Priročnik za organizacijo trajnostnih športnih dogodkov*,⁵ ki ga je pripravila Umanotera.

Zelo preprost priročnik za organizacijo trajnostnih dogodkov nevladnih organizacij je izdala mreža Plan B za Slovenijo.⁶

⁴ Dostopno prek: www.visitljubljana.com/assets/Dokumenti-PDF/Razpisa-prireditve-in-TD-2016/Prirocnik-organizacija-dogodkov-Zelena-Ljubljana.pdf.

⁵ Dostopno prek: www.umanotera.org/upload/files/Umanotera_Cista_zmaga_prirocnik_FINAL.pdf.

⁶ Dostopno prek www.planbzasslovenijo.si/images/arhiv/prirocnik-trajnostni-dogodki.pdf.

Občina ima predvsem možnost, da organizira **lastne trajnostne dogodke**. Poleg tega pa lahko upoštevanje načel za organizacijo trajnostnih dogodkov vključi v ustrezne razpise oziroma javna naročila kot **kriterij ali prednostno merilo za pridobitev občinskega sofinanciranja**.

PORABITI MANJ

Strategija »porabiti manj« vključuje ukrepe, ki zmanjšujejo škodljive vplive dejavnosti na okolje, hkrati pa ustvarjajo prihranke za občinsko blagajno. V prvi vrsti sem sodi zmanjšanje porabe energije, vode in drugih dobrin, oskrba s katerimi je občinski strošek. Prihranki predstavljajo vir sredstev za poplačilo morebitnih potrebnih naložb. Njihova namenska poraba za nadaljnje naložbe v povečanje učinkovitosti zažene pozitivno povratno zanko, ko čedalje več prihrankov občini omogoča vedno več naložb.

Porabiti manj se nanaša tudi na opustitev okolju škodljivih subvencij, ki v občinskem proračunu sprostijo sredstva za družbeno in okoljsko koristnejše spodbude, ter na optimiziranje ekonomije obsega pri izvajanju nalog, ki so v pristojnosti lokalne samouprave.

» Merjenje porabe in ustvarjanje prihrankov

Oskrba z elektriko in vodo ter ogrevanje občinskih zgradb, občinski vozni park in ulična razsvetljava so področja, kjer imajo občine popoln nadzor in lahko samostojno uvajajo ukrepe za povečanje učinkovitosti, ki jim prinašajo prihranke. Prav tako lahko samostojno odločajo o tem, za kakšne namene bodo privarčevana sredstva porabile. Največje finančne in okoljske učinke je mogoče doseči z **namenskimi vlaganjem prihrankov v nove naložbe za povečanje učinkovitosti**.

Zmanjšanje rabe virov je zaradi **zagotovljenih finančnih prihrankov** idealno področje za vzpostavitev **vrtljivih skladov** (angl. *Revolving Fund*). Za vzpostavitev takšnega sklada mora imeti občina sredstva za prvo naložbo v povečanje učinkovitosti. Prihranki se stekajo na posebno proračunsko postavko ali v proračunski sklad, ki predstavlja vir sredstev za nove naložbe v povečanje učinkovitosti. Tako se vzdržuje delovanje sklada in plemeniti začetni vložek občine.

Občina ima pri tem največje koristi, če vzpostavi sistem **notranjega naročanja** (angl. *intraacting*). Ta temelji na principu pogodbenega zagotavljanja prihrankov (npr. energetskega pogodbeništv), le da v shemi ne sodelujejo zunanji investitorji, temveč gre za sodelovanje dveh notranjih enot občine. Z vrtljivim skladom npr. upravlja eden od oddelkov občinske uprave, ki z drugimi oddelki, javnimi podjetji ipd. sklepa dogovore o financiranju naložb v povečanje učinkovitosti iz sredstev vrtljivega sklada in pogojih njihovega odplačevanja iz prihrankov. Občina z notranjim naročanjem ustvari največje prihranke, saj jih ni potrebno deliti z zunanjimi investitorji.

Številne občine delajo velike korake na področju povečevanja učinkovitosti rabe energije in drugih virov, saj prepoznavajo sinergijske koristi ustvarjenih javnofinančnih prihrankov, poslovnih priložnosti za lokalno gospodarstvo in s tem povezanih delovnih mest ter povečane samozadostnosti.

Stroški za energijo predstavljajo velik del stroškov javnega sektorja, zato je učinkovita raba energije, ki prinaša prihranke javnega denarja, ključna prioriteta lokalne politike.

V letu 2015 so slovenske občine za energijo, vodo, komunalne storitve in komunikacije porabile 48,5 milijonov EUR.

Notranje naročanje in vrtljivi sklad v Stuttgartu
Mesto Stuttgart je leta 1995 kot prvo vzpostavilo shemo notranjega naročanja in vrtljivi sklad, za katerega je v prvem letu namenilo 2,3 milijona EUR. V začetku so imele prednost naložbe s krajšo odplačilno dobo in večjim potencialom za prihranke, kot so izolacija podstrešij, enote za soproizvodnjo toplote in elektrike, učinkovita razsvetljava in sončne elektrarne. Sčasoma pa je občina vzpostavila mešanico donosnejših in manj donosnih naložb, ki še vedno zagotavlja plemenitenje sredstev vrtljivega sklada, hkrati pa omogoča tudi ukrepe na področjih z daljšo vračilno dobo, kot so varovanje ekosistemov in biotske raznovrstnosti, prilagajanja na podnebne spremembe ipd. Kumulativni prihranki za energente od ustanovitve sklada znašajo 25 milijonov EUR. Trenutna vrednost sklada je približno 9 milijonov EUR.⁷

⁷ Predstavitev dobre prakse mesta Stuttgart je dostopna prek www.umanotera.org/wp-content/uploads/2016/09/Hans-Wolf-Zirkwitz_Stuttgart.pptx (predstavitev PowerPoint) in www.youtube.com/watch?v=kfNcBPnwLRc (videoposnetek).

Načrtno in postopno zmanjševanje rabe energije v občini Zagorje

Rezultat stalnega zmanjševanja obremenitev okolja z načrtnim in postopnim delom na različnih področjih učinkovite rabe energije in obnovljivih virov energije v občini so manjši stroški energije in čistejši zrak, posredno pa tudi razvoj zelenih delovnih mest, saj se z obnovo stavb krepijo gradbena podjetja, z ogrevanjem na biomaso lokalni lastniki gozdov, s sodobnimi pristopi pa tudi tehnološko razvojna podjetja.

V obdobju 2009–2012 so sistematično in celovito energetske prenavljali večstanovanjske objekte. Toplotno so izolirali skoraj 400 stanovanj s skupno površino 27.140 m². Celotna raba energije se je zmanjšala iz cca 2.457 MWh/leto na cca 1.400 MWh/leto. V dveh šolah je bila v okviru energetske sanacije uvedena sproizvodnja električne energije in toplote. Občina širi in delno obnavlja daljinsko ogrevanje na biomaso. V sistemu javne razsvetljave svetila zamenjujejo z okoljsko prijaznimi in energijsko varčnimi.

Občina že od leta 2010 javne objekte, ki so deležni energetske sanacije, vključuje v centralni nadzorni sistem. V stavbah spremljajo temperaturo, vlago in vsebnost CO₂ v notranjem zraku ter beležijo podatke o energentih. Priključeni sta tudi sončni elektrarni na strehi kulturnega centra in osnovne šole. Sistem je postavljen po logiki delovanja pametnih mest (Smart City) in bo poleg spremljanja v prihodnosti omogočal krmljenje sistemov na daljavo. Od komunalnih sistemov so priključeni vodovod, črpališča kanalizacijskega sistema ter javna razsvetljava.

Občina ima za vse javne stavbe skladno z veljavno zakonodajo izdelane energetske izkaznice ter uvedeno energetske knjigovodstvo. Župan je podpisal Konvencijo županov – zavezo lokalni trajnostni energiji. Na občini so tudi zelo uspešni pri pripravi projektov, za katere pridobivajo nepovratna sredstva iz evropskih in nacionalnih skladov.⁸

Znižanje porabe energije v stavbah

Občina dobi celovit vpogled v strukturo svoje porabe energije z izračunom **ogljičnega odtisa** ali z vzpostavitvijo **energetskega menedžmenta**. Na ta način identificira ukrepe, ki ji lahko prinesejo največ finančnih in drugih koristi.

Zmanjšanje rabe energije v stavbah je visoko na prioritetni lestvici Evropske unije.

Preko javnih razpisov bodo za to področje v obdobju do leta 2020 za občine na voljo precejšnja sredstva, zato je v lokalnih okoljih pomembna krepitev usposobljenosti za pripravo projektov in za njihovo izvedbo, pa tudi povezovanje med občinami, ki lahko prispeva k strokovnosti in zmanjšanju stroškov za pripravo projektov. Le tako bodo delovna mesta ostajala v lokalnem okolju.

Zaradi odločilnega pomena in zahtevnosti področja je bila oktobra 2015 na Ministrstvu za infrastrukturo vzpostavljena projektna pisarna za energetske prenovne stavb¹¹, ki tudi občinam nudi pomoč in strokovno podporo, na tem področju pa so aktivne tudi energetske agencije.

Občine, ki ne razpolagajo s sredstvi za izvedbo ukrepov v povečanje učinkovitosti (in se tudi ne morejo oz. ne želijo zadolžiti), lahko uporabijo prilagojene finančne modele, kot je npr. **energetsko pogodbeništv**, kjer investicijska sredstva zagotovi zunanji partner in občina investicijo odplačuje iz prihrankov.

K zmanjšanju rabe energije in drugih virov v stavbah poleg dragih investicijskih ukrepov (izolacija ovoja stavbe, zamenjava razsvetljave, sanacija oken in strehe ipd.) lahko pomembno prispevajo tudi **preprosti in poceni investicijski in mehki ukrepi**, povezani z ravnanjem ljudi, ki v stavbah bivajo in delajo.

Zelena pisarna je nabor ukrepov za zmanjšanje rabe virov in onesnaževanja okolja zaradi pisarniške dejavnosti. Smiselno je uvajanje njenih načel v delovanje občinske uprave, pa tudi drugih inštitucij, katerih stroške energije, vode, odpadkov ipd. plačuje občina. Sistemski ukrepi, kot so avtomatsko

Sistem upravljanja z energijo v občini Škofja Loka

Občina Škofja Loka je v letu 2012 začela vzpostavljati celosten energetski informacijski sistem, ki temelji na ciljnem spremljanju rabe energije. Spremljajo več kot 100 kazalnikov učinkovitosti, kar predstavlja osnovo za identifikacijo, izvajanje in spremljanje akcijskih načrtov. Za večino objektov v občinski domeni so izvedli energetske preglede, ki so spodbudili izvedbo organizacijskih ukrepov, pa tudi celostno pripravo na investiranje. Informacijski sistem so nadgradili z energetskim nadzornim sistemom, ki v objektih, ki predstavljajo več kot 65 % rabe energije objektov v občinski lasti, omogoča spremljanje rabe energije v realnem času. Poleg energetske sanacije stavb in optimizacije javne razsvetljave občina sistematično in večnivojsko izvaja informacijske, izobraževalne in promocijske dogodke. V treh letih so s pomočjo izvajanja aktivnosti v okviru sistema upravljanja z energijo dosegli 20-odstotno znižanje porabe energije, kar pomeni letni prihranek 850 MWh oziroma 75.000 EUR.⁹

Z vsakim milijonom evrov investicij v učinkovito rabo energije je ustvarjenih okoli deset delovnih mest.¹⁰

Pogodbeno zagotavljanje oskrbe z energijo in prihrankov v Mestni občini Kranj

V Mestni občini Kranj je prek 50 javnih objektov, katerih stroške za energijo pokriva občina. Ta je že leta 2002 pristopila k izvajanju projekta pogodbenega zagotavljanja oskrbe z energijo in prihrankov, za kar so podpisali 15-letno pogodbo s podjetjem EL-TEC Petrol. Kljub omejenim proračunskim sredstvom so namreč ocenili, da izvedba investicij v obnovo ogrevalnih in elektro naprav občini lahko prinese velike finančne in energetske prihranke. Gre za sistematičen pristop k energetski sanaciji sistemov oskrbe s toploto javnih stavb in izvajanje ukrepov na področju rabe toplote, električne energije in vode, katerih učinek je vnaprej določen. Finančni prihranki se v dogovorjenem obsegu in trajanju sproti vračajo v financiranje novih ukrepov, projekt pa je nadgrajen še s sistemom energetskega knjigovodstva. Delitev presežka, ki je večji od garantiranega prihranka, se deli po ključu 50 % izvajalec, 50 % občina. Koristi ukrepov povečanja energetske učinkovitosti bo občina v celoti uživala po izteku pogodbe, ko ji prihrankov ne bo treba več deliti s podjetjem.¹²

⁸ Povzeto po katalogu Slovenija znižuje CO₂: dobre prakse – Katalog 2015, dostopno prek: www.slovenija-co2.si/upload/SLO-CO2_Katalog_dobrih_praks_2015.pdf.

⁹ Povzeto po Vodniku po skupnostnem upravljanju z življenjskimi viri, dostopno prek: www.umanotera.org/wp-content/uploads/2016/04/Vodnik-po-skupnostnem-upravljanju-z-%C5%BEivljenjskimi-viri.pdf.

¹⁰ UMAR. 2008. Vendramin M. Potenciali energetske učinkovitosti, Delovni zvezek št. 6/2008, let. XVII, str. 13. Dostopno prek: www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/dz/2008/dz06-08.pdf.

¹¹ Informacije o projektni pisarni za energetske prenovne stavb so dostopne prek www.energetika-portal.si/podrocja/energetika/energetska-prenova-javnih-stavb/projektne-pisarna.

¹² Povzeto po katalogu Slovenija znižuje CO₂: dobre prakse – Katalog 2012. Dostopno prek: www.slovenija-co2.si/upload/katalog-dobre-prakse-2012-isbn.pdf.

ugašanje luči, nastavitve elektronskih naprav (računalniki, fotokopirni stroji ipd.), nastavitve temperature ogrevanja in upoštevanje pravil zelenega javnega naročanja, ter spremembe ravnanja zaposlenih (ugašanje luči in računalnikov, upoštevanje pravil za zračenje, trajnostna mobilnost ipd.) lahko občini prinesejo pomembne energetske in finančne prihranke. Uvedba zelene pisarne s strani občine ima kot zgled in ozaveščevalni ukrep velik potencial za multiplikacijo v lokalnem okolju.¹³

Občine z energetske sanacije javnih stavb in stanovanjskega fonda poleg zasledovanja lastnih koristi izvajajo tudi pomembno nalogo, da v lokalnem okolju delujejo kot zgled in spodbujevalec energetske tranzicije celotne lokalne skupnosti.

Povečanje energetske učinkovitosti stavb je tudi pogoj za prehod na obnovljive vire energije. Obe usmeritvi prispevata k zmanjšanju negativnega vpliva na okolje in zdravje ljudi.

Samooskrba z energijo iz lokalnih obnovljivih virov

Občine lahko zmanjšajo stroške (tako lastne kot stroške lokalne skupnosti) za električno in toplotno energijo z naložbami v proizvodnjo energije iz lokalnih obnovljivih virov. Poleg finančnih in okoljskih koristi samooskrbe z energijo slednja tudi znižuje odvisnost skupnosti od nepredvidljivega trga s fosilno energijo.

Smiselno bi bilo, da bi bile strehe na stavbah, ki so v lasti uporabnikov občinskega proračuna, opremljene s **sončnimi elektrarnami**.

Povsod v Sloveniji je kot energent cenovno ugodna tudi biomasa iz lokalnih gozdov. Občine imajo pomembno vlogo, da energetske rabe lesne biomase v individualnih kuriščih v čim večjem deležu preusmerijo v **soproizvodnjo toplote in električne energije z visokim izkoristkom (SPTE)** in s tem prispevajo k zmanjšanju emisij zdravju škodljivih delcev PM10. Toploto iz SPTE lahko učinkovito uporabijo s pomočjo **sistemov daljinske energetike**.

Energetska tranzicija v Güssingu

Področje okrog mesta Güssing na avstrijskem Gradiščanskem je bilo še pred 20 leti najrevnejši in najmanj razvit del Avstrije. V razmišljanju, kako to spremeniti, so ugotovili, da si težko privoščijo stroške za energente, ter da bi bilo smiselno, če bi zmanjšali odliv kapitala iz regije, ki je namenjen energentom, medtem ko je bil potencial lokalnega gozda neizkoriščen. Lokalna oblast je zato že v zgodnjih 90-ih letih 20. stoletja sprejela lokalno strategijo za opustitev fosilnih virov ter proizvodnjo lastne energije. Ukrepi so vključevali optimizacijo rabe energije v stavbah, energetske sanacije stavb, rabo kogeneracije na biomaso, pridelavo biogoriva idr. Na ta način v regiji obdržijo sredstva, del katerih vlagajo v nove projekte obnovljivih virov energije. Posebna shema, ki temelji na stabilnih cenah energije, je v regijo privabila več kot 50 novih podjetij z več kot 1.000 delovnimi mesti. Poleg tega so postali center za raziskave tehnologij OVE in URE in promotorji rabe teh tehnologij, ne zgolj v Avstriji, temveč veliko širše. Mesto Güssing je prva skupnost v Evropski uniji, ki vso svojo energijo (električno energijo, energijo za ogrevanje in hlajenje, pogonska goriva) pridobiva iz lokalnih obnovljivih virov energije.¹⁵

Trajnostna mobilnost in ozelenitev voznega parka

Orodje za načrtovanje občinskih ukrepov za znižanje stroškov in škodljivih vplivov na okolje zaradi službenih prevozov je **mobilnostni načrt**, v katerega so zajeti subjekti občinske javne uprave in posredni proračunski uporabniki. Iz njega so razvidne priložnosti za zmanjšanje stroškov občine z racionalizacijo prevozov ter zamenjavo prevoznih sredstev in energentov.

Za opravljanje službenih prevozov občinskih uslužbencev na razdaljah do 10 km so primerna kolesa oziroma električna kolesa. Nakup koles in vzdrževanje sta bistveno cenejša od nakupa avtomobilov.

¹³ Več informacij o zeleni pisarni je dostopnih prek www.umanotera.org/kaj-delamo/pretekle-kampanje-projekti/ego-evropska-zelena-pisarna.

¹⁴ Povzeto po katalogu Slovenija znižuje CO₂: dobre prakse – Katalog 2012, dostopno prek: www.slovenija-co2.si/upload/katalog-dobre-prakse-2012-isbn.pdf.

¹⁵ Povzeto po: RMI Outlet. 2008. A High-Renewables Tomorrow, Today: Güssing, Austria. Dostopno prek: http://blog.rmi.org/blog_2013_10_08_highrenewables_tomorrow_today_gussing_austria.

Občini prinese prihranke tudi nadomestitev vozil na bencinski in dizelski pogon z okolju prijaznejšimi vozili na metan in LPG.

Strošek goriva pri vozilih na plin je za približno 20 odstotkov nižji kot pri dizelskih vozilih.

» Opustitev okolju škodljivih subvencij

Okolju škodljiva je vsaka subvencija iz javne blagajne, ki povzroči poslabšanje stanja ekosistemov in biotske raznovrstnosti ter višjo raven odpadkov in škodljivih emisij v zrak, vodo in tla, kot bi bila brez takšne podpore.

Odprava in reformiranje okolju škodljivih subvencij je že vrsto let pomembna tema političnih razprav, ki pa se večinoma odvijajo na državni in mednarodni ravni. Vendar pa se je nujnost ukrepanja na tem področju zaradi potrebe po konsolidaciji občinskih proračunov in soočenju s podnebnimi in drugimi okoljskimi izzivi močno povečala tudi na lokalni ravni. Pri tem se kot subvencije ne štejejo samo **neposredna plačila iz občinskega proračuna**, ampak tudi **različne oblike posrednih podpor, kot je oprostitev plačila dajatev, možnost nakupa občinskega premoženja pod tržno ceno, omogočanje izogibanja plačilu eksternih stroškov¹⁷ dejavnosti ipd.**

Opustitev škodljivih subvencij ima poleg fiskalne in okoljske tudi močno socialno noto, saj preprečuje podružbljanje eksternih stroškov oziroma njihovo prevalitev na skupnost.

Prihranke z opustitvijo okolju škodljivih subvencij občine dosegajo z ukinitvijo subvencij za **okolju škodljive gospodarske dejavnosti** in za **netrajnostno kmetijstvo** (ekstenzivno živinorejo, pridelavo poljščin z namenom pridobivanja biogoriv in industrijsko proizvodnjo hrane, ki je škodljiva za zdravje potrošnikov in za okolje ter ne zagotavlja preživetja podeželskim skupnostim). Nanašajo pa se tudi na **nezaračunavanje polnih stroškov oskrbe z dobrinami** (npr. s pitno vodo), **uporabe infrastrukture** (npr. brezplačno parkiranje) in **porabe virov** (npr. spodbujanje individualne gradnje).

Opustitev okolju škodljivih subvencij vsem akterjem v lokalnem okolju pošilja jasen signal, kakšne dejavnosti so zaželeno, ter spodbuja bolj trajnostne načine proizvodnje in potrošnje.

» Sodelovanje in souporaba

Stroškovno učinkovito izvajanje določenih nalog, ki so v pristojnosti lokalne samouprave, je pogojeno s kritičnim obsegom npr. površine ozemlja, števila prebivalcev, količine odpadkov ipd.

Prihranke v smislu kakovostnejšega in cenejšega zagotavljanja storitev (npr. zavarovanja, vzdrževalnih del na objektih, oskrbe z elektriko) je mogoče doseči že s povezovanjem lokalnih zavezancev za javno naročanje pod okriljem občine in z izvedbo **skupnih javnih naročil**.

Številna področja lokalne samouprave se tudi učinkoviteje in bolj smiselno urejajo na območjih, ki niso opredeljena z občinskimi mejami (npr. turistične destinacije, področja zaščitene narave in mobilnost).

Ozelenitev službenega voznega parka v MO Ljubljana

MO Ljubljana je v zadnjih letih prenovila in ozelenila svoj vozni park. Vozila občine, Javnega holdinga Ljubljana ter javnih podjetij na bencinski in dizelski pogon so v veliki meri nadomestila vozila na metan in LPG ter električna vozila. Od skupno novih 51 vozil je kar 43 vozil na metan. V uporabi imajo 4 električne skuterje, 49 osebnih vozil na metan, 7 električnih vozil tipa kavalir, 14 tovornih vozil na metan ter 5 tovornih in 1 osebno vozilo, ki kombinirajo bencin in LPG. Veliko popularnost uživa vozilo na električni pogon Kavalir, ki prebivalcem in obiskovalcem mesta, tudi gibalno oviranim, omogoča brezplačen ter okolju prijaznejši prevoz v središču mesta, saj ne proizvaja hrupa in izpuhov.¹⁶

Eksterne stroške gospodarskih, kmetijskih in drugih dejavnosti vedno nekdo plača – pogost je to javna blagajna. To velja za stroške v zvezi s poslabšanjem zdravja prebivalcev, kakovostjo zraka in vode, uničevanjem infrastrukture ipd.

Medobčinske turistične destinacije

Občine Črnomelj, Metlika in Semič so združene v turistično destinacijo Bela Krajina, ki je vključena v Zeleno shemo slovenskega turizma. Delijo si stroške spletne strani in promocije.

Destinacija Vipavska dolina na enak način združuje občini Vipava in Ajdovščina, destinacija Kočevsko pa občine Kočevje, Osilnica in Kostel.

¹⁶ Povzeto po katalogu Slovenija znižuje CO₂: dobre prakse – Katalog 2015, dostopno prek: www.slovenija-co2.si/upload/SLO-CO2_Katalog_dobrih_praks_2015.pdf.

¹⁷ Eksterni stroški (uporabljata se tudi izraza »zunanji stroški« in »mejni družbeni stroški«) so tisti negativni vplivi določene dejavnosti na družbo, katerih poravnave ne prevzema izvajalec te dejavnosti, ki jih je povzročil.

Zakon o lokalni samoupravi določa tri oblike za medobčinsko sodelovanje:

- organ skupne občinske uprave,
- organ skupnega upravljanja javnih zavodov javnih podjetij, javnih skladov in javnih agencij, in
- interesna zveza občin.

Občine tako s sodelovanjem združujejo **kadrovske, finančne in organizacijske vire**, da bi ustvarile sinergijo, optimizirale ekonomijo obsega in povečale kakovost izvajanja nalog.

Večina občin je že racionalizirala svoje poslovanje s skupnimi regijskimi centri za ravnanje z odpadki, energetske in razvojne agencijami ter skupnimi občinskimi upravami.

Skupne občinske uprave in interesne zveze občin so nezadostno izkoriščena priložnost za stroškovno učinkovitejše in tudi bolj strokovno izvajanje občinskih nalog. Povezovanje bi občinam prineslo pomembne prihranke na področjih, kot so regionalna ponudba javnega prevoza, izobraževanje in otroško varstvo, socialno varstvo, izvajanje razvojnih nalog občin, skupne prijave na razpise ipd.

» Odprava nepotrebnih stroškov

Najboljši so stroški, ki ne nastanejo. Občina lahko ustvarja prihranke s krčenjem nepotrebnih stroškov, ki nastajajo pri neposrednih in posrednih proračunskih porabnikih.

Primer nepotrebne stroška je **nabava ustekleničene vode** ali vode v balonih, ki je običajno opremljena še s plastičnimi lončki za enkratno uporabo. Kakovost vode iz pipe je v Sloveniji večinoma odlična. Kljub temu se je razširila uporaba ustekleničene vode, ki obremenjuje okolje s plastičnimi odpadki in je energetske potratna, poleg tega pa je še neprimerno dražja in slabše kakovosti od tiste, ki vedno sveža priteče iz pipe.

Občine se lahko odločijo, da povsod, kjer imajo vpliv na nabavo, obravnavajo ustekleničeno vodo, plastične kozarčke in podobne nepotrebne produkte kot neupravičen strošek občinskega proračuna. Tako lahko spodbujajo uporabo vode iz pipe v občinski upravi (kar je tudi eden od ukrepov zelene pisarne), prav tako pa lahko nabavo ustekleničene vode kot neupravičen strošek vgradijo v razpise.

Prav tako nepotreben je strošek **za hrano, ki se spremeni v odpadke**.

Občina ima možnost neposredne in posredne uporabnike občinskega proračuna spodbuditi k preprečevanju nastajanja odpadne hrane z izvedbo izobraževanja za naročevalce, lahko podpira lokalna društva, ki se posvečajo tej vsebini, ali nameni spodbude tistim organizacijam, ki hrano podarijo naprej.

PORABITI BOLJE

Porabiti bolje pomeni usmeriti odhodke občinske blagajne v čim učinkovitejše doseganje trajnostnih razvojnih ciljev lokalne skupnosti.

Porabiti bolje pomeni tudi s proračunskimi mehanizmi čim več finančnih tokov usmeriti nazaj v lokalno skupnost in s tem omogočiti višji standard prebivalcev občine, poleg tega pa spodbuditi zaključevanje snovnih in energetskih tokov znotraj lokalnega okolja in s tem povečevati stopnjo samooskrbe in odpornost lokalne skupnosti na zunanje pretrese.

Skupne občinske uprave

V letu 2016 smo imeli v Sloveniji 50 skupnih občinskih uprav. Občine so si v njihovem okviru delile naloge na naslednjih področjih: inšpekcijski nadzor in redarstvo, notranji finančni nadzor, urejanje prostora, civilna zaščita in požarna varnost, občinske finančne in računovodske službe, zagotavljanje obveznih gospodarskih javnih služb, notranje revidiranje, varstvo okolja in ohranjanje narave, knjigovodstvo, nadzor, analize, načrtovanje ter priprava proračuna in zaključnega računa, priprava razvojnih projektov in projektov s področja javnih služb, spremljanje razpisov s področja gospodarskih in negospodarskih javnih služb ter priprava projektov za kandidiranje na razpisih.

Voda iz pipe je v Sloveniji v povprečju 225-krat cenejša od ustekleničene.

V Sloveniji letno pridelamo okoli 143.000 ton odpadne hrane ali 73 kilogramov na osebo, pri čemer gre v veliki večini za kuhinjske odpadke.¹⁸

¹⁸ Statistični urad RS: www.stat.si/statweb/File/DocSysFile/9173.

» Participativni proračun

Delovanje občin je tesno povezano z življenjem ljudi na določenem območju. Za to raven oblasti je naravno partnerstvo med javnimi organi, zasebnim sektorjem in civilno družbo v načrtovanju, izvedbi in spremljanju programov in projektov, med katerimi je tudi občinski proračun.

Participativni (tudi participatorni) proračun je mehanizem za demokratizacijo odločanja o razporeditvi javnih sredstev ter izboljšanje stika med lokalno oblastjo in občani. Občine z uvedbo participativnega proračuna **odločanje o delu občinskega proračuna prenesejo na občane**. Namen tega je, da se investicije, ki jih izvaja občina, približajo resničnim potrebam prebivalcev. Ti predlagajo in nato izberejo projekte, ki se bodo financirali iz javnega denarja, in se s tem vključijo v procese upravljanja občine.

Javnost je neusahljiv vir izkušenj in znanj, generator inovacij in nepogrešljivo zrcalo delovanju vsakokratne oblasti.

Skozi postopek izvajanja participativnega proračuna se vzpostavlja prostor za srečevanja in pogovor, v katerem prebivalci prepoznajo skupnostne potrebe in se pogovorijo o njihovem reševanju. Na območjih, kjer se izvaja participativni proračun, ljudje bolj zaupajo v demokracijo, povečajo se transparentnost poslovanja občine, učinkovitost porabe javnega denarja in uravnoteženost med deli občine, vzpostavita se dialog in zaupanje med občani in občinsko upravo.

Preseganje odpora, ki izvira iz prepričanja, da je vključevanje javnosti v pripravo občinskega proračuna zamudno in nepotrebno delo, ki zgolj terja dodatne človeške in finančne vire, se lokalni skupnosti bogato obrestuje.

» Spodbujanje zelenega gospodarstva in sonaravnega kmetijstva

Pri velikem delu odhodkov občinskega proračuna (z izjemami, kot so npr. plače in prispevki za socialno varnost) ima občina možnost vplivati na namen in način porabe sredstev oziroma lahko upravičenost do plačil iz občinske blagajne pogojuje z izpolnjevanjem določenih kriterijev. Subvencije in transferji so pomemben vzvod za spodbujanje trajnostnega razvoja lokalne skupnosti.

Dejavnosti z največjim vplivom na lokalno okolje sta gospodarstvo in kmetijstvo.

Ozelenitev občinskih subvencij za gospodarstvo

Občine imajo na voljo subvencijske mehanizme, da po eni strani privabljajo tista podjetja, katerih dejavnost je okoljsko vzdržna in prinaša koristi lokalni skupnosti, po drugi strani pa podjetja (tudi javna) spodbujajo k bolj trajnostno naravnani dejavnosti.

V razpisih za subvencioniranje gospodarstva lahko občine vključijo kriterije, ki bodo prednost dali podjetjem, ki

- s svojo dejavnostjo prispevajo k prehodu na nizkoogljično in krožno gospodarstvo, dejavnost pa je skladna s strateškimi usmeritvami lokalne skupnosti, regije, države in EU;
- povzročajo minimalne eksterne stroške za lokalno skupnost (vpliv na zdravje, odpadki, izpusti industrijskih procesov in oskrbnih verig, poraba vode ter prostorske zahteve);
- ustvarjajo zelena delovna mesta in povečujejo zaposlitvene možnosti za prve iskalce zaposlitve in dolgotrajne brezposelne s stalnim prebivališčem v občini;
- svojo konkurenčno prednost gradijo na kakovosti naravnega okolja, kot npr. zeleni turizem;

Participativni proračun v slovenskih občinah

Namenjanje dela občinskega proračuna za projekte po izboru lokalnih skupnosti ima v številnih tujih občinah že dolgo tradicijo, ledino pa kot prve slovenske občine orjejo Mestna občina Maribor, Občina Ajdovščina in Občina Komen.

Občina Ajdovščina bo v letih 2017 in 2018 za investicije, ki so na glasovanju v projektu »Moja pobuda« dobile največ podpore, v občinskem proračunu namenili 360.000 EUR. To predstavlja 5 % investicijskega dela proračuna.

- pri gradnji ali investicijskem vzdrževanju poslovnih ali proizvodnih prostorov upoštevajo smernice za trajnostno gradnjo;¹⁹
- pri investicijah v poslovne ali proizvodne prostore presežejo minimalne standarde energetske učinkovitosti in deleža obnovljivih virov energije, ki jih določa Pravilnik učinkovite rabe energije v stavbah;
- pri nakupu proizvodne in storitvene opreme investirajo v najboljše razpoložljive tehnologije, opremo višjega razreda energetske učinkovitosti oziroma opremo, ki zadovoljuje visoke okoljske standarde;
- pri nakupu, urejanju in komunalnem opremljanju zemljišč za gradnjo poslovnih prostorov investirajo v zemljišča na funkcionalno degradiranih območjih;
- z investicijami v zemljišča in prostore prispevajo k oživiljanju zapuščenih in mirujočih zemljišč in stavb, k regeneraciji in rabi degradiranih območij ter k oživiljanju mestnih in vaških središč;
- povečujejo pozidanost stavbnih zemljišč;
- pri urejanju zemljišč uporabljajo sonaravne in okolju manj škodljive tehnike, npr. predvidevajo zelene površine, sonaravno odvodnjavanje, uporabo deževnice za sanitarno vodo, infrastrukturo za trajnostno mobilnost.

Primeri perspektivnih gospodarskih dejavnosti, ki so skladne z naravnimi danostmi Slovenije in strateškimi usmeritvami EU, so na naslednjih področjih:

- nove energetske rešitve: npr. energetska učinkovitost, obnovljivi viri energije, shranjevanje energije, pametna omrežja – razvoj, montaža, proizvodnja, R&R, inženiring;
- dodajanje vrednosti lokalnim virom: trajnostni turizem, specializirana (ekološka) živilskopredelovalna dejavnost, lokalne in regionalne mreže preskrbe s hrano;
- trajnostna mobilnost, npr. rešitve za javni prevoz na obnovljive vire energije, kolesarjenje;
- krožno gospodarstvo: npr. gozdno-lesna veriga, preprečevanje nastajanja odpadkov – redesign, ponovna uporaba, reciklaža, popravilnice, servisi;
- prilagajanje na podnebne spremembe;
- sonaravno upravljanje z vodo.

Spodbude za gospodarstvo in delovna mesta lahko nastopajo v najrazličnejših oblikah. Poleg klasičnih, kot so npr. dotacije za nakup stavbnega zemljišča, subvencioniranje obrestnih mer za kredite in sofinanciranje prispevka delodajalca na plače zaposlenih, lahko občine oblikujejo **inovativne in bolj ciljno usmerjene spodbude**. Primeri takšnih spodbud so:

- tehnična pomoč pri trajnostni gradnji (ki podjetjem prinese boljše pogoje za delo in prihranke pri porabi virov);
- shema stabilnih cen energije (smiselno v občinah s proizvodnjo energije iz lokalnih obnovljivih virov);
- sofinanciranje stroškov usposabljanja zaposlenih (v občinah s kakovostno ponudbo izobraževalnih programov);
- vzpostavitev vrtljivega investicijskega sklada za tehnološke naložbe malih podjetij, ki služi kot vir tveganega kapitala in se stalno vzdržuje.

Občine imajo možnost iz gospodarskih spodbud tudi izrecno izvzeti podjetja, ki zaradi škodljivih vplivov na okolje in lokalno skupnost niso upravičena do javnih sredstev iz občinskih proračunov.

Zelena shema slovenskega turizma

Turizem je v osnovi okolju neprijazna dejavnost, predvsem zaradi z njim povezane mobilnosti, pogosto pa tudi zaradi velike porabe energije v turističnih objektih, odpadkov ter škodljivega vpliva na naravno okolje. Vendarle pa je prepoznan tudi njegov velik potencial, da s povezovanjem, motiviranjem, promocijo in množenjem trajnostnih praks deluje kot pomembno gonilo zelenega, nizkoogljičnega gospodarstva in trajnostnega razvoja.

Zeleni turizem je v zadnjih letih pod okriljem Slovenske turistične organizacije postal vodilna tema promocije slovenskega turizma; v ta namen je bila vzpostavljena tudi nacionalna certifikacijska shema.

Zelena shema slovenskega turizma Slovenia Green²⁰ spodbuja k učinkoviti rabi energije in vode, trajnostni mobilnosti, ozelenitvi turističnih nastanitev, zelenemu naročanju ter prilagajanju na podnebne spremembe. Shema v lokalnem okolju spodbuja povezovanje deležnikov v javnem in zasebnem sektorju ter njihovo usklajeno delovanje za ohranjanje okolja, ki je temeljna vrednota v turizmu. Predstavlja pa tudi pomembno promocijsko orodje za izpostavitve tistih destinacij in ponudnikov, ki delujejo po trajnostnih načelih. Interes slovenskih občin za vključitev v zeleno nacionalno shemo je velik. V letu 2017 je shema zakoračila v tretje leto izvajanja in vključenih je že 23 destinacij z znakom Slovenia Green Destination, kar vključuje 28 občin, v postopku ocenjevanja pa je že 16 novih.

¹⁹ Smernica za trajnostno gradnjo je dostopna na spletni strani Inženirske zbornice Slovenije: www.izs.si/fileadmin/dokumenti/publikacije-IZS/Smernice_IZS/Smernica-TG-final-smal.pdf.

²⁰ Informacije o Zelene shemi slovenskega turizma so objavljene na www.slovenia.info/sl/poslovne-strani/zelena-shema-slovenskega-turizma.

Do občinskih subvencij niso upravičena podjetja, ki:

- se ukvarjajo z dejavnostmi z visokimi eksternimi stroški: uničujejo javno infrastrukturo (npr. s kamionskimi prevozi), poslabšujejo kakovost zraka (z emisijami PM10), povzročajo škodljive emisije v tla, vodo in zrak (vključno z emisijami CO₂) in nevarne odpadke, porabljajo velike količine vode;
- potrebujejo veliko prostora in vršijo pritisk na spreminjanje namembnosti kmetijskih zemljišč;
- spadajo v sektorje energetsko najintenzivnejših dejavnosti (premogovništvo, jeklarstvo, ladjedelništvo, industrija sintetičnih vlaken, proizvodnja papirja in izdelkov iz papirja, proizvodnja kemikalij in kemičnih izdelkov, proizvodnja nekovinskih mineralnih izdelkov, proizvodnja kovin, proizvodnja kovinskih izdelkov (razen strojev in naprav), kemična industrija in komercialni cestni tovorni prevoz);
- se ukvarjajo z etično spornimi dejavnostmi (proizvodnja orožja in streliva, tobačna industrija);
- ne delujejo transparentno (npr. ne objavljajo letnih okoljskih poročil).

Ozelenitev subvencij na področju kmetijstva in razvoja podeželja

Naloga občinskih spodbud za kmetijstvo je, da so bolj od evropskih usklajene z lokalnimi danostmi in potrebami lokalne skupnosti (ne samo kmetov!).

Občine so pri oblikovanju subvencijske sheme za kmetijstvo in razvoj podeželja avtonomne, zato naj podpirajo **samo tiste storitve, ki so v interesu lokalne skupnosti in za katere na trgu ni mogoče dobiti pravičnega plačila:**

- razvoj tržno usmerjenega ekološkega kmetijstva in drugih zdravju in okolju nadstandardno prijaznih načinov proizvodnje (poljedelstvo, živinoreja, vinogradništvo, čebelarjenje), posebna podpora začetnikom;
- tržno povezovanje kmetijskih proizvajalcev in lastnikov gozdov na lokalni ravni, ustanavljanje zadrug;
- vzpostavljanje lokalnih in regionalnih sistemov oskrbe s hrano, zlasti v javnih ustanovah (vrtci, šole, bolnišnice ipd.), tržnice;
- ohranjanje zdravih tal in njihove sposobnosti zadrževanja vode in ogljika;
- sonaravno upravljanje z vodo;
- visok standard dobrobiti živali;
- obnovo ekosistemov ter
- ponovno vzpostavljanje stika otrok in odraslih z živim svetom.

Iz občinske blagajne je smiselno **podpreti kmete, ki so pripravljene spreminjati svoj način proizvodnje v bolj trajnostni smeri:**

- usmerjati poljedelstvo v pridelavo rastlinske hrane – zelenjave in sadja – za ljudi (in ne živinske krme ter energetskih rastlin);
- zmanjševati pridelavo mesa;
- racionalizirati rabo kmetijskih zemljišč (pašo živine usmerjati v hribovit, gričevnat svet ter na območja zaraščanja, v dolinah pa pridelovati hrano za ljudi).

Naraščajoče temperature, vse več suše, vse pogostejše ekstremne padavine in erozija povzročajo težave v pridelavi hrane.

Prilagajanje na podnebne spremembe v občini Ajdovščina

V občini Ajdovščina prihaja do zelo raznolikih vremenskih ekstremov – poplav, zemeljskih plazov, močne burje, ekstremne suše, žleda in požarov v naravi. Zaradi vse večjega števila kriznih intervencij je občina prepoznala nujnost učinkovitejšega prilagajanja in povečevanja odpornosti na ekstremne vremenske pojave. Njihov namen je predvsem povečanje konkurenčnosti kmetijstva in ohranjanje delovnih mest v kmetijskem sektorju.

V letu 2015 so v sodelovanju s svetovalno službo Kmetijsko gozdarskega zavoda Nova Gorica na občinski njeni preizkusili gojenje vrste tropskih in subtropskih kulturnih rastlin, ki bi lahko ob segrevanju podnebja nadomestile ali dopolnile tradicionalne kulture v Vipavski dolini, v poskusnem nasadu ob centralni čistilni napravi pa so dobile prostor nove sadne vrste. Poskus je z uspešno rastno sezono večine rastlin dokazal, da je že sedaj možno diverzificirati kmetijsko pridelavo z rastlinami iz toplejših podnebij.²¹

²¹ Povzeto po katalogu Slovenija znižuje CO₂: dobre prakse – Katalog 2015, dostopno prek: www.slovenija-co2.si/upload/SLO-CO2_Katalog_dobrih_praks_2015.pdf.

Iz občinske blagajne je smiselno subvencionirati ukrepe za **prilaganje kmetijstva na podnebne spremembe**:

- prilaganje vrst in sort kmetijskih rastlin (na poletno sušo);
- zadrževanje vode v krajini (naravni zadrževalniki vode, sonaravno urejanje vodotokov);
- namakanje kmetijskih površin;
- sonaravne kmetijske prakse za povečanje vsebnosti humusa v tleh za kmetijsko rabo;
- preprečevanje erozije tal.

Občinske spodbude za kmetijstvo imajo lahko tudi obliko **ugodnih najemnin oz. prodajnih pogojev za zapuščene kmetije v občinski lasti**.

V urbanem okolju trajnostno naravnane občine spodbujajo **vrtičkarstvo**.

Možnosti, da si občani sami pridelajo hrano, da se oskrbijo s poceni energijo iz lokalnih obnovljivih virov ter da živijo kakovostno brez lastnega avtomobila, izboljšajo socialno sliko lokalnega okolja veliko učinkoviteje od socialnih transferjev.

Občine, ki vlagajo v prihodnost, subvencionirajo **sodelovanje vrtcev in šol v projektu Šolski ekovrtovi**.

Skupnostne oblike organiziranja

Lokalne skupnosti so najbolj naraven skrbnik in varuh ohranjanja količine in kakovosti življenjskih virov v neposrednem okolju, saj ti predstavljajo osnovo za trajno blaginjo, ki jo bodo lahko uživali tudi prihodnji rodovi.

Občina ima pri oblikovanju subvencijskih shem za spodbujanje gospodarstva poleg vsebinskih opredelitev zaželenih dejavnosti tudi možnost podpreti **gospodarske organizacijske oblike, ki so po naravi participativne in socialne**, kar povečuje možnost, da so tudi trajnostno naravnane. Zato trajnostno naravnana občina v vseh razpisih in drugih proračunskih instrumentih, katerih vsebina se nanaša na subvencioniranje gospodarstva, **med upravičence vključi oziroma daje prednost zadrugam in socialnim podjetjem**.

Zadruga so najpogostejša organizacijska oblika, v kateri se odvijajo skupnostni projekti, saj sta solastništvo in soupravljanje vgrajena v njegove temelje. Zadruga ne obstajajo zaradi svoje koristi, ampak da bi zadovoljevale potrebe članov in dosegale čim večjo korist za njih in za skupnost. Težko je pričakovati, da bodo enako skrb do lokalnega okolja izkazovali zunanji investitorji, ki največkrat uporabijo lokalne vire (zemljišča, javno infrastrukturo, (čim cenejšo) delovno silo), dobiček pa usmerjajo izven lokalne skupnosti.

Vendar pa je združništvo v zadnjega četrta stoletja v Sloveniji močno nazadovalo, izgubilo se je prepoznavanje njegovih koristi. Po drugi strani pa le počasi raste prepoznavnost prednosti socialne ekonomije.

Ekosocialna kmetija v občini Šalovci

V letu 2006 je Društvo Mozaik od občine Šalovci na Goričkem prevzelo propadajočo kmetijo. Kmetijo so obnovili in opremili za delovanje zaposlitvenega centra za usposabljanje in zaposlovanje invalidov in drugih ranljivih družbenih skupin. Njihovo delo oziroma izdelki obsegajo dejavnosti sušenja sadja in zelišč, hladnega stiskanja semen sončnic, oljne repice, buč in lanu ter pridelave naravnega kisa. Delovna mesta težje zaposljivim ljudem omogočajo, da sami skrbijo za zadovoljevanje svojih finančnih potreb, s čimer je povečana njihova socialna vključenost, zmanjšujejo pa se izdatki za socialne programe.²²

Urbani vrtički v Slovenj Gradcu

V Mestni občini Slovenj Gradec so leta 2012 sklenili urediti pogoje za vrtičkarstvo. Urejanja so se lotili postopoma, tako da so najprej napovedali spremembe in prebivalcem razložili, zakaj so potrebne, ter jih nato z veliko razumevanja za vrtičkarje, ki so se s posameznih lokacij morali umakniti, postopoma izvedli. Prvi skupnostni vrt so v Slovenj Gradcu uredili spomladi 2013. Zemljišča za trajno in začasno vrtičkarstvo so določili tako, da so upoštevali obstoječe lokacije in jih skupaj z novimi kar najbolj enakomerno razporedili po mestu.²³

Šolski ekovrtovi

Program Šolski ekovrtovi od leta 2011 izvaja Inštitut za trajnostni razvoj in je namenjen slovenskim vrtcem, osnovnim in srednjim šolam ter dijaškim domovom. V Sloveniji deluje že več kot 200 šolskih ekovrtov. Z dejavnostmi v programu želijo otrokom in mladim približati pridelavo hrane na ekološki način in jim pri tem pomagati, da začutijo in razumejo pomembnost narave in zdrave hrane.²⁴

Vetrna kooperativa Dingwall

Vetrna kooperativa Dingwall upravlja z vetrno turbino moči 250 kW, ki je postavljena na zasebni kmetiji Knockbain v Angliji. Predstavlja prvi projekt izkoriščanja vetrne energije, ki je v 100% združnem lastništvu. Kooperativa šteje 179 članov. Vetrna turbina ustvarja 7,5% letni donos v časovnem razponu 20 let. Vsako leto od prihodkov namenijo od 2.500 do 10.000 evrov za skupnostni sklad, ki zagotavlja sredstva za delovanje različnih lokalnih organizacij.²⁵

²² Povzeto po katalogu Slovenija znižuje CO₂: dobre prakse – Katalog 2013, dostopno prek: www.slovenija-co2.si/upload/katalog_dobreprakse_2013.pdf.

²³ Povzeto po Katalogu dobrih praks skupnostnega upravljanja z življenjskimi viri – 2016, dostopno prek: www.umanotera.org/wp-content/uploads/2016/04/Katalog-dobrih-praks-2016.pdf.

²⁴ Povzeto po katalogu Slovenija znižuje CO₂: dobre prakse – Katalog 2012, dostopno prek: www.slovenija-co2.si/upload/katalog-dobre-prakse-2012-isbn.pdf.

²⁵ Povzeto po Katalogu dobrih praks skupnostnega upravljanja z življenjskimi viri – 2016, dostopno prek: www.umanotera.org/wp-content/uploads/2016/04/Katalog-dobrih-praks-2016.pdf.

Občine sicer ne morejo ustanavljati zadrug, lahko pa vodijo oziroma spodbujajo **aktivnosti, ki prispevajo k prepoznavnosti koristi združništva in socialne ekonomije** npr. s predstavljanjem dobrih praks in pravno podporo ustanoviteljem.

Lahko pa jih podprejo tudi bolj aktivno, npr. tako, da jim **dajo na razpolago prostore in subvencionirajo zaposlitve**.

Sodobne zadrug (včasih večinoma kmetijske) in socialna podjetja posegajo na najrazličnejša področja, kot so zagotavljanje mobilnosti in stanovanj, nudenje socialnih storitev, izraba obnovljivih virov energije, krožno gospodarstvo itd.

Ustanavljanje in delovanje zadrug oz. drugih skupnostnih oblik organiziranja lahko občina aktivno spodbuja v **razpisih na področju stanovanj, turizma, energetike, gozdarstva in kmetijstva**. To je smiselno zaradi za Slovenijo značilne razdrobljenosti lastništva kmetijskih zemljišč, gozdov in nepremičnin, kmetijske pridelave, investicijskih sredstev ipd. Združevanje lokalnih virov na vseh teh področjih lahko prispeva k izboljšanju upravljanja z njimi, pri tem pa se koristi ohrani v lokalni skupnosti.

» Zeleno javno naročanje

Občina in občinski javni zavodi so v lokalnem okolju pomemben potrošnik. Vključevanje okoljskih in socialnih meril v njihove nabavne odločitve oziroma zeleno javno naročanje je mehanizem za spodbujanje trajnostne proizvodnje in potrošnje, hkrati pa ustvarjanje javnofinančnih prihrankov.

Zeleno javno naročanje je naročanje blaga, storitev ali gradnje, ki imajo v primerjavi z običajnim blagom, storitvami in gradnjami v celotni življenjski dobi manjši vpliv na okolje in enake ali boljše funkcionalnosti. Nanaša se predvsem na manjšo porabo energije in materialov ter manjšo količino proizvedenih odpadkov. in tudi na prenavo in izgradnjo javnih objektov s čim višjo vsebnostjo lesa.

Je tudi preskok s principa najnižje cene na princip dobrega gospodarja – **upoštevanje cene v celotnem življenjskem ciklu**.

S svojim načinom naročanja lahko občina v lokalni skupnosti vrši ozaveščevalno funkcijo – daje **dober zgled drugim organizacijam in vpliva na potrošniške navade občanov**. Poleg tega pa s kriteriji, ki jih vgrajuje v svoja naročila, **usmerja kakovost in lastnosti izdelkov in storitev** na trgu ter s tem vpliva na smer gospodarskega razvoja lokalne skupnosti.

Nakup avtobusov z nizkimi emisijami za mestni potniški promet v Mariboru

Predmet zelenega javnega naročila, ki ga je Mestna občina Maribor skladno z načrtom za kakovost zraka objavila junija 2015, je bilo 11 avtobusov za mestni potniški promet z nizkimi emisijami CO₂ (emisijski standard EURO VI). Merila za izbor so vključevala stroške v življenjski dobi avtobusa, uporabo obnovljivih virov energije ter nižje emisije hrupa. Pri naročilu so bile upoštevane določbe Uredbe o zelenem javnem naročanju. Povprečna poraba je pri novih avtobusih dvakrat manjša od starih avtobusov. Novi avtobusi v primerjavi s starimi v svoji življenjski dobi proizvedejo polovico manj emisij CO₂.

ÖkoKauf Wien – zeleno javno naročanje na Dunaju

Mesto Dunaj si je v okviru programa Klimaschutz zastavilo ambiciozne cilje v zvezi z zmanjševanjem izpustov toplogrednih plinov. Eden od mehanizmov njihovega doseganja je tudi program zelenega javnega naročanja, ki ga pod imenom ÖkoKauf Wien vzpostavljajo in nadgrajujejo že od leta 1999. V analizi učinkov, ki so jo leta 2014 pripravili ob 15-letnici programa,²⁶ ugotavljajo finančne prihranke v višini 1,5 milijonov EUR na leto zaradi upoštevanja načel trajnostne gradnje in uporabe energetske učinkovite naprave, 1,25 milijonov EUR pa prihranijo z energetske učinkovito razsvetljavo (letna poraba sredstev mesta Dunaj za naročanje blaga in storitev znaša približno 5 milijard EUR). Poleg prihrankov za mestno blagajno so z zelenim naročanjem dosegli pomembne okoljske, gospodarske in socialne učinke.

Metode in cilje projekta oglašujejo znotraj uprave mesta Dunaja, med poslovno skupnostjo in lokalnim prebivalstvom. Eden pomembnejših ciljev projekta je namreč tudi dvig zavesti posameznikov o okolju prijaznih alternativah, ki jih lahko izberejo v delovnem in zasebnem življenju.

ÖkoKauf Wien je mednarodno priznana pionirska dobra praksa zelenega javnega naročanja. Kriteriji, ki jih uporabljajo pri naročanju posameznih vrst izdelkov in storitev, so javno objavljeni na spletni strani programa²⁷.

²⁶ Green Public Procurement in the City of Vienna – Impact Analysis, 2014. Dostopno prek: www.wien.gv.at/english/environment/protection/pdf/impact-analysis.pdf.

²⁷ Kriteriji javnega naročanja mesta Dunaj: www.wien.gv.at/umweltschutz/oekokauf/ergebnisse.html.

» Zelene investicije in okolju manj škodljivo izvajanje obveznih nalog

Skladno z Zakonom o financiranju občin morajo občine opravljati vrsto obveznih nalog, kar se financira iz dohodnine, ki je zdaleč najpomembnejši davčni vir prihodkov občin.

Da bi občine naložbe v infrastrukturo, ki je potrebna za izvajanje obveznih nalog, načrtovale in izvajale profesionalno, odgovorno in inovativno, na osnovi realnih potreb in strateških usmeritev lokalne in širše skupnosti, lahko upoštevajo naslednja priporočila:

Inovativni pristop

Pri iskanju rešitev naj občina preseže ozko razumevanje infrastrukture kot grajenih objektov in naj v odprtem procesu preverja, kako lahko javne gospodarske službe izvaja na pametnejši, bolj inovativen način. Z optimizacijo obstoječe infrastrukture ali z novimi organizacijskimi in poslovnimi modeli (IKT, rabo prostora, zeleno infrastrukturo ipd.) je to pogosto tudi stroškovno bolj učinkovito.

Manjši so lahko koristnejši

Pred vlaganjem v velike infrastrukturne projekte je potrebno preveriti njihove razvojne učinke na gospodarstvo – zaradi drobne strukture slovenskega gospodarstva so lahko gospodarske koristi manjših projektov večje od velikih projektov, ker omogočajo večji delež domačih dobav in storitev.

Upoštevanje jasnih kriterijev

Izbor infrastrukturnih projektov, ki se pretežno ali v celoti financirajo iz javnih sredstev, mora potekati na osnovi jasnih kriterijev, tako da projekti:

- izhajajo iz preverljivih dejanskih potreb lokalne skupnosti ter prispevajo k doseganju strateških ciljev;
- zagotavljajo trajnostni razvoj, kar pomeni, da prispevajo k manjši porabi energije, učinkoviti rabi virov, manjšemu onesnaževanju, višjim ekosistemskim storitvam, višji stopnji samooskrbnosti ter h kakovostnim lokalnim delovnim mestom;
- v procesu preverjanja alternativ izkazujejo optimalno razmerje med stroški in pričakovanimi koristmi za družbo in okolje v celotnem ciklu, od izgradnje do razgradnje.

V slovenskih občinah se dogaja pomemben premik na ravni občinskih prometnih politik.

Mnoge občine pripravljajo celostne prometne strategije, ki naj bi na lokalni ravni zagotovile premik v razmisleku od asfaltiranja lokalnih cest in oblikovanja krožišč k bolj celovitemu razmisleku o prometu in mobilnosti nasploh. Mobilnost želijo prilagajati specifičnim potrebam, ne slepo graditi cest. V ospredju so investicije v izgradnjo funkcionalne javne kolesarske infrastrukture (kolesarske poti, stojala, kolesarnice) in varnih poti za pešačenje, spodbujanje javnega potniškega prometa, pa tudi v izboljšanje dostopa do informacij o razpoložljivih možnostih trajnostne mobilnosti – (informacijski portali o JPP, P&R, izposoja koles, prometna ureditev ipd.).

Zagotavljanje mobilnosti je eno od področij, ki ga je funkcionalno in stroškovno mogoče učinkoviteje urediti s povezovanjem občin, predvsem za izboljšanje regionalne ponudbe javnega potniškega prometa in kolesarskih poti.

Zero Waste

V osrednjeslovenski regiji se je v letu 2014 zgodil preobrat na področju načrtovanja infrastrukture za ravnanje z odpadki. Sprejeta je bila odločitev, da se v Ljubljani ne bo gradilo objekta za energetska izrabo odpadkov. Več kot 100 milijonsko investicijo v sežigalnico komunalnih odpadkov so skladno z načeli gibanja Zero Waste, ki so se mu kot prve v Sloveniji priključile občine Vrhnika, Borovnica in Log Dragomer ter Mestna občina Ljubljana, nadomestili »mekhi« ukrepi za izobraževanje in spodbujanje sodelovanja skupnosti.

Program Zero Waste Slovenija²⁸ ima v letu 2017 že 8 članic – občin, ki so izdelale načrte Zero Waste in si v njih zastavile prostovoljne dolgoročne cilje na področjih preprečevanja nastajanja, ločenega zbiranja, recikliranja in kompostiranja svojih komunalnih odpadkov. Nacionalni mreži Zero Waste se lahko pridruži vsaka občina, ne glede na to, kako visoke deleže ločenega zbiranja odpadkov trenutno dosega. Pomembno je, da si občina z zavezo zastavi dolgoročne merljive cilje ter da njihovo doseganje nenehno spremlja. S tem se v lokalnih skupnostih postopno znižujejo potrebe po odlaganju in sežiganju odpadkov ter s tem povezani stroški, pa tudi izpusti toplogrednih plinov zaradi transporta in odstranjevanja odpadkov. Odločitev za Zero Waste in krepitev prvih treh prioriteta na področju ravnanja z odpadki – preprečevanja nastajanja, ponovne uporabe in recikliranja – prinašata veliko več delovnih mest kot sežiganje odpadkov. Ta so pogosto povezana z delovanjem socialnih podjetij (centri ponovne uporabe, zmanjševanje zavržene hrane ipd.).

Leseni pasivni vrtec Preddvor

Pasivni vrtec v Preddvoru, katerega konstrukcija in izdelava temeljita na uporabi lesa in lesnih proizvodov, dokazuje možnost uporabe lesa in lesnih proizvodov za javne objekte. Izdelan je iz ekološko neoporečnih materialov, ogrevan je z biomaso, na strehi ima nameščeno sončno elektrarno. Skupaj z osnovno šolo, ki stoji v neposredni bližini, sta objekta energijsko samooskrbna. Skupna investicija (vključno z rušitvijo starega vrtca, zemeljskimi deli in ureditvijo zunanje infrastrukture) je znašala 2,5 milijona evrov (1400 EUR/m²), pri čemer je občina pridobila nepovratna sredstva Eko sklada in nekaj ugodnih posojil. Izбира lesa kot glavnega gradbenega materiala pomeni okolju prijazno nizkoogljično gradnjo, nižje stroške vzdrževanja, predvsem pa kakovostnejše bivalne pogoje oziroma bivalno ugodje. Les ne oddaja škodljivih snovi, ne povzroča alergij in skrbi za uravnavanje vlažnosti v prostorih. Les je trajen gradbeni material in ob normalnem vzdrževanju je življenjska doba objekta iz okvirne lesene konstrukcije zelo visoka.²⁹

²⁸ Spletna stran programa Zero Waste Slovenija za občine je dostopna prek <http://ebm.si/zw/obcine>.

²⁹ Povzeto po katalogu Slovenija znižuje CO₂: dobre prakse - Katalog 2013, dostopno prek: www.slovenija-co2.si/upload/katalog_dobreprakse_2013.pdf.

Poleg naložb v infrastrukturo je pomembno, da občine k okolju manj škodljivemu delovanju spodbudijo tudi svoja javna podjetja in zavode, ti pa svoje uporabnike.

Diverzifikacija dejavnosti v Javnem podjetju Snaga

Javno podjetje Snaga je največje slovensko komunalno podjetje, ki skrbi za celostno ravnanje z odpadki za 390 tisoč občanov in občanov v Ljubljani ter primestnih občinah. Z nagovarjanjem uporabnikov k premišljenemu nakupovanju proizvodov in ponovni uporabi na videz spodbujajo lasten posej, saj se količine odpadkov zmanjšujejo. Vendar pa jih ta pristop navaja k inovativnosti in diverzifikaciji dejavnosti, ki je boljše izhodišče za dolgoročno uspešnost podjetja.

Center ponovne uporabe, ki je socialno podjetje, ter napovedano alternativno nakupovalno središče v centru Ljubljane, ki naj bi delovalo kot zadruga, in kjer bo moč kupiti izdelke brez embalaže, iz lokalne pridelave in sistema pravične trgovine ter si stvari izposoditi ali zamenjati, predstavljajo zametke novega, družbeno odgovornejšega gospodarstva in družbe, kjer so delovna mesta tudi za ljudi iz ranljivih skupin, ki ohranjajo tradicionalna znanja in krepijo skupnost. V okviru centra ponovne uporabe deluje tudi Repair Café, kamor lahko občani prinesejo izdelke v popravilo in preobrazbo.

Uspešnost nagovarjanja občanov k spremembi življenjskega stila pa je odvisna od verodostojnosti tistega, ki jih k spremembam nagovarja. Zato Snaga zmanjšuje okoljski odtis svojega delovanja: njihovi novi objekti so zasnovani po načelih trajnostne gradnje, za pranje tovornih vozil uporabljajo deževnico, nad parkiriščem tovornih vozil imajo sončno elektrarno, k njihovi energetski samozadostnosti prispeva tudi plinska elektrarna na deponijski plin, iz bioloških odpadkov nastaja kompost za urejanje odlagališča. V letu 2016 so zasnovali projekt za prilagoditev obdelave mešanih komunalnih odpadkov, tako da bi ostanek namesto sežiganja in odlaganja uporabili za proizvodnjo materialov za izdelavo granulata, iz katerega bi izdelovali različne plastične izdelke z dolgo uporabno dobo. Uvajajo tudi smetarska vozila na plin, z optimizacijo poti smetarskih tovornjakov so dosegli dodatno zmanjšanje porabe goriva za 20 %.

Zmanjšanje porabe pesticidov

V Ljubljani so v letu 2017 pristopili k zmanjšanju uporabe herbicidov na javnih zelenih in cestnih površinah. Stroj, ki ga uporabljajo za zatiranje plevla, deluje na osnovi vodne pare in aktivnih sestavin iz rastlinskih olj (kokosovega in palminega olja ter olja oljne ogrščice) ter glukoze (iz krompirja, koruze, pšenice), ki so biološko razgradljiva.³⁰

» Vlaganje v razvoj znanj za trajnostni razvoj

Občine imajo s podeljevanjem štipendij v lokalnem okolju možnost krepiti znanja, ki jih potrebujejo same za bolj trajnostno delovanje občinske uprave ter javnih podjetij in zavodov.

V štipendijske sheme pa lahko vgradijo tudi spodbude za pridobivanje znanj na perspektivnih gospodarskih področjih, kot so pametna omrežja, učinkovita raba energije in obnovljivi viri energije, krožno gospodarstvo (gozdno-lesna veriga, ekološko kmetijstvo in živilskopredelovalna industrija, ravnanje z viri – preprečevanje nastajanja odpadkov, reciklaža ipd.), trajnostna mobilnost, tehnologije za prilagajanje na podnebne spremembe itd.

ZBRATI BOLJE

Zbrati bolje pomeni upravljati s tistimi prihodki občinskega proračuna, ki jih občine lahko same predpisujejo, na takšen način, da spodbujajo za lokalno skupnost zaželeno dejavnosti ter finančno močnejše obremenijo porabo virov in škodljive emisije. To je skladno s temeljnim načelom »onesnaževalec plača« in je namenjeno obvarovanju lokalne skupnosti pred nepravilnim podružbljanjem eksternih stroškov gospodarskih in drugih dejavnosti.

Zbrati bolje pomeni tudi optimizirati finančne vire – vložiti energijo v pridobivanje sredstev za učinkovito naslavljanje izzivov in izkoriščanje razvojnih priložnosti lokalne skupnosti.

» Obdavčenje slabega (porabe virov in emisij), ne dobrega

Davki in takse so eden od instrumentov za spodbujanje učinkovitejše rabe virov in zmanjševanje obremenitev okolja, vendar pa so občine pri njihovem določanju zelo omejene. Z njimi se načeloma preprečuje podružbljanje eksternih stroškov gospodarskih in drugih dejavnosti. Še posebej so učinkoviti, ko so plačani v skladu z rabo (individualno, gospodinjstvo ali organizacijsko). V njih je mogoče vgraditi socialne kriterije in zaščititi ranljive skupine.

³⁰ Povzeto po reviji Snagazin, dostopno prek www.snaga.si/sites/default/files/upload/snaga/snagazin_0.pdf.

Višanje davkov in taks je na prvi pogled nepopularen ukrep. Sprejemljivost višjih davkov in taks se poveča z **dobro komunikacijo in strogo namensko rabo**: zavezanci za njihovo plačilo in celotna lokalna skupnost naj bodo seznanjeni z namenom porabe zbranih sredstev in vključeni v odločanje, poraba sredstev s strani občine pa naj bo transparentna.

Spodbujanje trajnostne rabe prostora

Nadomestilo za uporabo stavbnega zemljišča (NUSZ) je najpomembnejši vir lastnih prihodkov občin, ki ga lahko občine predpisujejo samostojno – z odloki določajo območja, na katerih se plačuje NUSZ, merila za določitev višine nadomestila, ki so ga zavezanci dolžni plačevati, ter merila za popolno in delno oprostitev plačila nadomestila.

Komunalni prispevek pa je namenski prihodek občine za gradnjo komunalne opreme, ki ga plačajo investitorji, pri odmerjanju katerega ima občina možnost, da v podrobnejših merilih samostojno odloča o faktorjih dejavnosti in izrabe zemljišča.

Z merili za določanje NUSZ in komunalnega prispevka občine izvajajo svojo politiko rabe prostora.

Prostor je ključen življenjski vir, katerega ureditev opredeljuje kakovost življenja lokalne skupnosti.

Urejanje prostora odraža odnos skupnosti do varovanja naravnih virov – kmetijskih zemljišč, vodnih virov, območij varovane narave ipd. Prostor je tudi vir, ki ga za svoje delovanje potrebujejo gospodarski subjekti.

V odloke, ki opredeljujejo NUSZ in komunalni prispevek, lahko občine vgradijo spodbude investitorjem za učinkovito in racionalno uporabo prostora ter na ta način ne samo privabljajo gospodarske dejavnosti s čim višjo dodano vrednostjo na enoto površine, ampak tudi **spodbujajo strnjeno gradnjo, usmerjajo (gospodarske) dejavnosti na zelene lokacije in privabljajo gospodarske dejavnosti v rastočih sektorjih prihodnosti**, kot so energetska učinkovitost in obnovljivi viri energije, krožno gospodarstvo, storitve informacijske in komunikacijske tehnologije, lesna veriga ipd. Prav tako lahko v pravila za odmero vgradijo mehanizme za **spodbujanje ponovne rabe stavbnih zemljišč** (in s tem ščitijo kmetijska zemljišča), **regeneracije degradiranih območij, oživitve mestnih središč** ipd.

Z višino točke in oprostitvami plačila NUSZ lahko občine tudi izvajajo svojo **socialno politiko** (oprostitvev plačila za občane z nižjimi prihodki), **spodbujajo civilnodružbene dejavnosti** (oprostitvev plačila lastnikov oz. uporabnikov prostorov, ki so namenjeni dejavnosti društev oziroma karitativni in humanitarni dejavnosti), **spodbujajo samoprispevke** (oprostitvev plačila nadomestila za občane, ki so organizirano vlagali sredstva v izgradnjo komunalnih objektov in naprav) ipd.

Poleg tega lahko občine z načinom zaračunavanja NUSZ in komunalnega prispevka naredijo svoje področje neprivačno za razvojno nezaželene gospodarske dejavnosti, kot so širjenje nakupovalnih središč, dejavnosti s škodljivimi okoljskimi vplivi, dejavnosti s preveliko porabo prostora ipd.

Če želi občina ustvarjati možnosti za razvoj gospodarstva, mora s komunalnim prispevkom zbrati sredstva za komunalno opremljanje zemljišč, ki jih lahko potem ponudi investitorjem. Po drugi strani pa sta zniževanje NUSZ in oprostitvev plačila komunalnega prispevka mehanizma, ki ju občine uporabljajo za povečevanje svoje konkurenčnosti pri privabljanju investitorjev. Ko se odločajo za to, da se z oprostitvami oz. znižanji stopenj odpovedo določenemu delu prihodkov, je potreben dober razmislek, ali se bo to lokalni skupnosti (dolgoročno) povrnilo.

V določila, ki opredeljujejo zniževanje NUSZ in komunalnega prispevka za gospodarske dejavnosti, je potrebno vgraditi takšne pogoje, da bosta ta mehanizma služila ustvarjanju koristi za celotno lokalno skupnost ob

V letu 2016 so slovenske občine zbrale skoraj 200 milijonov EUR davkov na nepremičnine, kar predstavlja 8,8 % skupnih prihodkov.

Spodbujanje stanovanjskih zadrug v Kopenhagenu
Stanovanjske zadruge, ki ponujajo stanovanja v večstanovanjskih stavbah, predstavljajo približno osmino vseh stanovanj na širšem območju danske prestolnice Kopenhagen. Za razliko od drugih, manj kompaktnih stanovanjskih tipov, kot so enodružinske hiše, so stanovanjske zadruge oproščene plačila občinskih nepremičninskih dajatev.

minimalnih eksternih stroškov. Eksterni stroški, kot so onesnažen zrak, voda in tla, hrup, uničene ceste, prometni zastoji, zdravstveni problemi občanov ipd., namreč na koncu pristanejo na plečih lokalne skupnosti.

Med koristi, s katerimi lahko občine pogojujejo upravičenost finančnih spodbud za privabljanja gospodarskih dejavnosti, sodijo:

- število delovnih mest,
- kakovost delovnih mest (trajnost, dostojnost, visoka dodana vrednost),
- usklajenost novih delovnih mest s strukturo nezaposlenih oz. iskalcev zaposlitve v občini,
- skladnost predmeta gospodarske dejavnosti s strateškimi usmeritvami občine,
- povečanje privlačnosti občine za priseljevanje (mladih, izobraženih) in preprečevanje odseljevanja (zmanjšanje demografske ogroženosti občine),
- izboljšanje izobrazbene in socio-demografske strukture v občini, tudi enakomernost porazdelitve (mesto – podeželje),
- pomnoževanje koristi (multiplikacijski učinek) gospodarskih dejavnosti v lokalnem in širšem okolju ipd.

Občin pa nič ne ovira pri tem, da ne bi v pogoje vgradile tudi **kriterijev družbene odgovornosti podjetij**, tako da dajo prednost:

- socialnim podjetjem, zadrugam ter podjetjem, ki so vključena v sistem pravične trgovine oz. delujejo skladno z njegovimi kriteriji,
- podjetjem, ki delujejo na transparenten način, npr. javno objavljajo letna finančna in okoljska poročila,
- podjetjem, ki izkazujejo pripravljenost za sodelovanje z lokalno skupnostjo, npr. s programi za podporo mladinskih organizacij, lokalnih NVO in ranljivih skupin, medgeneracijskega in medkulturnega sodelovanja ipd.

NUSZ in komunalni prispevek sta tudi ključna mehanizma preprečevanja neučinkovitega širjenja naselij na kmetijska zemljišča.

Trajnostna politika nepremičninskih dajatev občine je naravnana tako, da so območja znotraj naselij občutno manj obremenjena z davki in prispevki od območij razpršene gradnje. Zmanjšanje davčnih obremenitev za razvoj in sanacijo stavb in zemljišč znotraj naselij je ukrep za spodbujanje strnjene gradnje ter spodbujanje revitalizacije in zamenjave zastarelih stavb v naseljih, predvsem v mestnih središčih.

» Namensko zbiranje davkov in taks

Občine, ki lahko izkažejo kakovost turistične ponudbe in infrastrukture na svojem območju (so npr. kot zelene turistične destinacije vključene v Zeleno shemo slovenskega turizma), imajo možnost obiskovalcem zaračunavati **višjo turistično takso** in prihodke usmeriti v nadaljnje **spodbujanje razvoja zelenega turizma**.

Okoljske dajatve za onesnaževanje okolja zaradi odvajanja odpadnih voda in zaradi odlaganja odpadkov so prihodek občinskega proračuna, ki se zaračunava po metodologiji, ki jo predpiše država. Tudi občine skladno s 112. členom Zakona o varstvu okolja lahko predpišejo okoljske dajatve, kadar gre za onesnaževanje okolja lokalnega pomena.

Okoljske dajatve dosežejo svoj namen, če občine z njimi zbrana sredstva porabijo za izboljšanje stanja okolja oziroma preprečevanje onesnaževanja.

Eksterni stroški gospodarskih dejavnosti so odvisni od:

- količine in tipa odpadkov,
 - porabe vode,
 - količine kamionskih prevozov,
 - emisij prašnih delcev (PM10),
 - drugih emisij v tla, vodo in zrak, vključno z emisijami CO₂,
 - pritiska gospodarske dejavnosti na obstoječe oblike rabe prostora (npr. Natura 2000, vodovarstvena območja, kmetijska zemljišča) ipd.
-

Trajnostna mobilnost in izboljšanje kakovosti zraka v mestih

Občinska taksa za parkiranje (**parkirnina**) je kot instrument prometne politike namenjena izboljšanju kakovosti bivanja v urbanih središčih z zmanjševanjem prometa in s tem zniževanjem ravni škodljivih izpustov in ravni hrupa. Z zbranimi sredstvi občina financira ukrepe trajnostne mobilnosti.

Učinkovitost zaračunavanja parkirnine je večja, če je ta prostorsko diferencirana (cenejše parkiranje v območjih, ki so bolj oddaljena od območij z velikim povpraševanjem oziroma območij, kjer je nesprejemljivost motoriziranega prometa največja), lahko pa tudi glede na čas dneva ali trajanje parkiranja.

Fleksibilnost tega instrumenta omogoča njegovo prilagajanje dejanskim potrebam v lokalnem okolju po zmanjšanju uporabe vozil in zastojev.

V velikih mestih k škodljivim izpustom v zrak veliko prispevajo zastoji. V številnih tujih metropolitanskih regijah se je izkazalo kot učinkovit ukrep za njihovo zmanjševanje uvajanje zgoščevalnih taks.

Zgoščevalne takse so podobne cestninam, saj zaračunavajo uporabo cest v mestih, razlikujejo pa se v tem, da se bolj intenzivno zaračunavajo v času prometnih konic, lahko tudi različno po delih mesta, kjer želi mestna oblast zmanjšati promet, in različno za vozila z večjimi in manjšimi izpusti.

Z zgoščevalnimi taksami se ob ustrezni ponudbi javnega prevoza in drugih oblik trajnostne mobilnosti lahko doseže zmanjšanje zastojev in motoriziranega prometa v mestih, smiselno pa jih mora dopoljevati sistem parkirin, ki prepreči povratni učinek povečane atraktivnosti uporabe avtomobila, ko se zaradi taks zmanjšajo zastoji. Njihovo uvajanje je povezano z visokimi stroški in je **primerno le za velika mesta**.

» Povezovanje občin v funkcionalne regije

Slovenske občine so majhne, in takšni so tudi njihovi proračuni. Pri mednarodnih finančnih virih, iz katerih naj bi občine črpale sredstva za razvojne projekte, pa je vidna čedalje večja usmeritev v velike, več deset milijonske projekte oz. investicije, ki jih posamezne občine ne morejo pripraviti in izvajati.

Povezovanje občin v funkcionalne regije je nujno zaradi **izboljšanja izvajanja razvojnih nalog občin** na področjih, kot so turizem, mobilnost, urejanje vodotokov, promet, preprečevanje in prilagajanje na podnebne spremembe, prilagajanje na demografska gibanja ipd., ki jih je racionalno in smiselno urejati na področjih, ki presegajo meje posameznih občin. Potrebno pa je tudi zaradi **večje konkurenčnosti pri dostopu do mednarodnih virov razvojnega financiranja**.

Okrepitev procesa funkcionalne regionalizacije s poudarjeno razvojno vlogo je tudi eden od ciljev Strategije razvoja lokalne samouprave v Republiki Sloveniji do leta 2020.³¹

³¹ Dostopno prek: www.mju.gov.si/fileadmin/mju.gov.si/pageuploads/JAVNA_UPRAVA/svlsrcp.gov.si/pageuploads/lok-sam-2015/aktualno-ls/strateg-ls/12_SRLS_16.9.2016.pdf.

Zgoščevalne takse

V Londonu so se po uvedbi zgoščevalne takse izpusti CO₂ in drugih onesnaževal iz prometa zmanjšali za 19,5 %. Zbrana sredstva mestna oblast namenja za razvoj sistema javnega prevoza.

V Milanu se je leta 2011 za uvedbo zgoščevalne takse za vstop v mestno središče lokalna skupnost odločila na referendumu.

Združevanje občin za projekt ELENA

Goriška lokalna energetska agencija (GOLEA) je v letu 2016 iz naslova tehnične pomoči Evropske investicijske banke (EIB) ELENA pridobila 2.250.000 EUR za pripravo projektov in pospeševanje financiranja investicij v trajnostno energijo na območju primorskih občin. Cilj projekta je realizacija vsaj 45 milijonov EUR investicijskih projektov v trajnostno energijo v treh letih za 23 sodelujočih občin.

ZBRATI VEČ

Ta strategija je namenjena povečanju prihodkov občinske blagajne, s katerimi se omogočijo naložbe v trajnostni razvoj lokalne skupnosti. Podporni ukrepi se nanašajo predvsem na razprševanje finančnih virov, vključno s participacijo občanov, v manjši meri pa na občinske davke in takse, kjer imajo občine le malo manevrskega prostora.

» Razprševanje finančnih virov z upoštevanjem razvojnih smernic širše skupnosti

Podnebne spremembe – novi izdatki občin in novi viri financiranja

Ukrepi za zmanjšanje emisij toplogrednih plinov in prilagajanje na podnebne spremembe bodo v prihajajočih desetletjih dodatno pritiskali na občinske proračune in povečevali potrebo po dodatnih virih. Nastajali bodo **stroški v zvezi s prilagajanjem, stroški za blaženje podnebnih sprememb ter stroški, povezani z zvišanjem cen fosilnih energentov**. Čeprav lahko podnebne naložbe in druge trajnostne politike ustvarjajo atraktivne stranske koristi za lokalno skupnost, kot so npr. večja dostopnost in privlačnost mest, bodo te naložbe dodatno obremenile večino občinskih proračunov.

Ker je prepoznana ključna vloga lokalnih skupnosti pri naslavljanju podnebnih in drugih okoljskih izzivov, so občinam na voljo tudi viri financiranja. V Sloveniji so to **programi Eko sklada**³² za spodbujanje učinkovite rabe energije (URE) in naložb v izrabo obnovljivih virov energije (OVE), za naložbe v razvoj in uporabo okoljskih tehnologij, ki preprečujejo, odpravljajo ali zmanjšujejo obremenjevanje okolja, ter za naložbe v infrastrukturo varstva okolja lokalnega pomena.

Zasledovanje podnebno-energetskih ciljev močno zaznamuje tudi **načrt porabe kohezijskih sredstev EU v obdobju 2014–2020**,³³ ki so za slovenske občine najpomembnejši vir svežih razvojnih sredstev.

Občinam so za sofinanciranje investicij v višini odobrenih sredstev strukturne in kohezijske politike Evropske unije zagotovljena sredstva iz državnega proračuna.

Druga razvojna sredstva

V splošnem velja, da če želi biti lokalna skupnost uspešna pri pridobivanju sredstev za razvoj, mora pri svojem razvojnem načrtovanju, del katerega je tudi občinski proračun, upoštevati razvojne usmeritve regije, države in Evropske unije, saj te usmerjajo javnofinančne tokove.

Kako naj se **pripravljavci občinskih proračunov** seznanijo z vsebino številnih (več kot 20) in zahtevnih področnih in presečnih strategij in politik na vseh teh ravneh?

V občinah, ki skladnosti svojih proračunov s širšimi razvojnimi smernicami ne želijo prepuščati slučaju oz. samoiniciativnosti pripravljavcev proračuna, **za finance pristojni organ občinske uprave** na začetku postopka priprave občinskega proračuna **vkluči vsebinski povzetek razvojnih usmeritev širše skupnosti – regije, države in EU – v navodila uporabnikom občinskega proračuna**.

Financiranje ukrepov za blaženje podnebnih sprememb v občini Škofja Loka

Občina Škofja Loka je v letih 2013, 2014 in 2015 izvedla 7 projektov energetske sanacije ovojev stavb (večinoma šol in vrtcev) v višini 1,3 milijona EUR. 54,7 % vrednosti investicij je bilo pridobljenih iz kohezijskih skladov, občina je v ustvarjanje prihrankov vložila tudi lastna sredstva.

V obdobju 2014–2020 je iz sredstev strukturne in kohezijske politike EU Sloveniji na voljo 3,255 milijarde evrov.³⁴ Večina sredstev je namenjenih uresničevanju Strategije EU 2020 za pametno, trajnostno in vključujočo rast. Prednostno so usmerjena v štiri ključna področja za gospodarsko rast ter ustvarjanje delovnih mest – eno izmed njih je podpora za prehod na gospodarstvo z nizkimi emisijami ogljika.

³² Opis programov in finančnih spodbud Eko sklada je dostopen prek <https://ekosklad.si>.

³³ Operativni program za izvajanje Evropske kohezijske politike v obdobju 2014–2020 je dostopen prek www.svrk.gov.si/fileadmin/svrk.gov.si/pageuploads/KP_2014-2020/OP_SFC_poslano_11_12_2014.pdf.

³⁴ Osnovni podatki o evropski kohezijski politiki v Sloveniji so dostopni prek www.svrk.gov.si/si/delovna_podrocja/evropska_kohezijska_politika/ekp_2014_2020.

S tem ne prispeva samo k povečanju možnosti za uspešnost občine pri pridobivanju razvojnih sredstev, ampak tudi h koherenci občinskega proračuna ter k uveljavljanju proračunskega načela racionalnosti.

Občine bi lahko **od države** upravičeno zahtevale, da jim pripravi tak povzetek strateških usmeritev (in ne samo suhi globalni makroekonomski okvir) ter ga vključi v **proračunski priročnik za pripravo proračunov občin**.

Na ravni države nenazadnje delujejo za to pristojne inštitucije: Urad za makroekonomske analize in razvoj ter vladna služba za razvoj in kohezijsko politiko.

Občine se za financiranje razvojnih projektov (poleg prihodkov od prodaje kapitalskih deležev ter državnih sredstev za investicije v lokalno javno infrastrukturo in investicije posebnega pomena za zadovoljevanje skupnih potreb in interesov prebivalcev občine skladno z 21. členom Zakona o financiranju občin) lahko potegujejo za sredstva drugih programov financiranja, pri čemer lahko nastopajo samostojno ali preko svojih razvojnih, energetskih ipd. agencij, za projekte regionalnega pomena pa kot združenja občin.

Pridobivanje dodatnih sredstev je za pripravljavce projektov zahtevno, vendar je to edini način, da občine pridejo do sredstev za resne razvojne projekte. Nekateri programi EU, ki jih lahko pri tem uporabijo, so:

- LIFE – osrednji program EU za izvajanje evropske okoljske in podnebne politike (prehod v učinkovito, nizkoogljično in na podnebne spremembe prilagojeno družbo, varovanje in izboljšanje kakovosti okolja ter zaustavitev izgube biotske raznovrstnosti);
- Program ELENA, ki je namenjen podpori pri pripravi investicij v trajnostno energetiko (ukrepe učinkovite rabe energije in obnovljivih virov energije);
- Evropski sklad za strateške investicije (EFSD), ki podpira strateške naložbe na ključnih področjih, kot so infrastruktura, energetska učinkovitost in obnovljiva energija, raziskave in inovacije, okolje, kmetijstvo, digitalna tehnologija, izobraževanje ter zdravstveni in socialni projekti.

Pri finančnih virih EU³⁵ je vidna čedalje večja **usmeritev v velike, več deset milijonske projekte oz. investicije**, ki jih posamezne občine ne morejo pripraviti in izvajati, zato je potrebno **medobčinsko povezovanje**.

» Finančni modeli s participacijo občanov

Samoprispevek

Samoprispevek je v zadnjega četrta stoletja izgubil vlogo pomembnega vira sredstev za financiranje lokalne samouprave, vendar kot finančni instrument še vedno obstaja.

Skladno z Zakonom o samoprispevku³⁶ lahko občine za celotno območje občine ali samo za njen del uvedejo samoprispevek za izgradnjo ali rekonstrukcijo javne komunalne infrastrukture, javne prometne infrastrukture, javne infrastrukture na področju otroškega varstva, osnovnega šolstva, zdravstvenega varstva, kulture, športa ter druge javne infrastrukture, ki jo zagotavlja občina.

Samoprispevek je namenski prihodek občine. Pogoji za uvedbo samoprispevka je izvedba referendum, kjer se za njegovo uvedbo (za določen projekt izgradnje ali rekonstrukcije lokalne javne infrastrukture) izreče večina glasovalnih upravičencev na določenem območju. Dejanski pogoj za uvedbo samoprispevka je poleg kakovostno pripravljenega predloga investicijskega programa in soglasja občinskega sveta

Projekt LIFE na Kočevskem

Občina Kočevje je vodilni partner projekta LIFE Kočevsko, ki celovito obravnava aktivno varstvo območij Natura 2000 na Kočevskem. Celotna vrednost projekta znaša skoraj 2,3 milijona EUR, pri čemer je 50 % sredstev iz programa LIFE+, Ministrstvo za okolje prispeva 30 %, preostalih 20 % pa prispevajo projektni partnerji.

³⁵ Popoln seznam programov na ravni EU je dostopen prek http://ec.europa.eu/budget/mff/programmes/index_en.cfm.

³⁶ Dostopno prek: www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO3194.

odlična komunikacija z občani. Ta naj vključuje informacije o pravnih vidikih, npr. lastništvu in obveznostih deležnikov v celotnem življenjskem ciklu naložbe.

Množično financiranje

Podobno kot samoprispevek tudi množično financiranje (ang. *crowdfunding*) temelji na namenskem zbiranju sredstev za uresničitev projekta z (manjšimi) finančnimi prispevki s strani velikega števila podpornikov oz. vlagateljev. Je model financiranja, ki se je hitro uveljavil kot način financiranja razvoja produktov, potem pa se je začel širiti na področje financiranja novih skupnostnih in prostorskih praks. Vsebinska množično financiranih skupnostnih projektov so pogosto nova otroška igrišča, skupnostni vrtovi, parki, lokalni sejmi, kulturni dogodki, pa tudi infrastruktura, kot so kolesarske poti, kolesarski parki, mostovi ipd.

Tudi za uspešnost kampanj množičnega financiranja so ključni dejavniki komuniciranje in informiranje javnosti ter kakovostno pripravljene informacije o nameravani investiciji.

Integriranje kampanj množičnega financiranja v sistem lokalnega upravljanja (administrativni okvir) še ni sistematično razdelano in zahteva smiselno prilagajanje vsebini projektov.

Javno-zasebna partnerstva

Javno-zasebna partnerstva predstavljajo različne oblike sodelovanja med javnimi organi (npr. občinami) in zasebnim sektorjem, kjer javne in zasebne institucije (podjetja, organizacije, posamezniki) združijo človeške in materialne vire za doseganje obojestranskih koristi. V idealnem primeru je to kombinacija javne koristi in zasebnega kapitala. V praksi so to predvsem finančni projekti, ki temeljijo na dolgoročnih pogodbah, kjer si sektorja delita tako tveganja kot koristi. Takšna partnerstva so eden izmed mehanizmov za izvajanje projektov, s katerim se lahko pripomore k hitrejšemu napredku lokalne skupnosti.

» Zelene obveznice

Občine ne morejo izdajati obveznic. Kljub temu pa ne bi smele spregledati potenciala tega finančnega mehanizma³⁷ za zbiranje sredstev za svoje okoljske naložbe.

Glede na bogastvo sonaravnega kapitala obstajajo namreč v slovenskih lokalnih okoljih številne investicijske priložnosti, ki ne rezultirajo samo v boljšem stanju okolja, ampak prinašajo tudi pomembne in zagotovljene finančne prihranke oziroma so finančno donosne. **Slovenija je zelena naložbena destinacija.**

Takšne okoljske naložbe so zelo varne, zaradi nižjih donosov in daljših vračilnih dob pa niso dovolj zanimive za zasebne vlagatelje. Zato so primerne za financiranje s pomočjo izdaje obveznic. Trg zelenih obveznic se v svetu zelo hitro razvija. Vlaganje vanje je privlačna možnost za nešpekulativne slovenske in mednarodne vlagatelje, za občine pa lahko pomenijo poleg proračuna RS in kohezijskih sredstev zanimiv vir svežih sredstev za občinske okoljske naložbe.

Švedska praksa združnega združenja občin (Kommuninvest) ni neposredno prenosljiva v Slovenijo, saj občine poleg tega, da ne morejo izdajati obveznic, tudi ne morejo biti članice zadrug. Lahko pa služi kot navdih občinam, da k izdaji zelenih obveznic za svoje okoljske naložbe spodbudijo državo ali drugo primerno institucijo, oziroma da izberejo ustrežnejšo pravnoorganizacijsko obliko. Tudi pri snovanju tega finančnega instrumenta je smiselno povezovanje večjega števila občin.

Specializirane spletne platforme za množično financiranje projektov lokalnih skupnosti: Spacehive (Velika Britanija), Citizeninvestor (ZDA), loby (In Our Back Yard) (ZDA). Slovenska platforma za množično financiranje: Adrifund.

Sončne elektrarne na občinskih strehah v Recklinghausenu

V nemškem mestu Recklinghausen so se odločili izkoristiti potencial, ki ga ponujajo skupnostni projekti obnovljivih virov energije. V mestu je veliko streh, ki predstavljajo odlično priložnost za izkoriščanje sončne energije. Mestna oblast je iniciativo podprla in v najem ponudila strehe na stavbah v občinski lasti. Občani pa so se združili v zadruge in financirali postavitve treh sončnih elektrarn. Investicijska vrednost projekta je znašala približno 250.000 EUR. Državlani so se lahko vključili v projekt z investicijo v višini 500 EUR, medtem ko je povprečna investicija znašala 3.300 EUR. Tisti, ki so vložili v projekt, so vsako leto upravičeni do donosa od prodane električne energije, občina pa do najemnine. Tako vložena sredstva ostajajo v lokalnem okolju, obenem pa se zmanjšuje degradacija okolja ter povečuje energetska samozadostnost. V projekt je investiral tudi župan.³⁷

Kommuninvest of Sweden

Kommuninvest je združno združenje švedskih občin, ki je bilo ustanovljeno z namenom razvijati zelene finančne instrumente za občine. Njihove zelene obveznice so namenjene financiranju podnebju prijaznih investicijskih projektov v švedskih občinah. Maja 2017 so izdali zelene obveznice v višini 500 milijonov USD in jih uspešno tržijo v ZDA in na Japonskem.³⁹

³⁷ Povzeto po: Community Power. 2014. Community energy in Germany: existing models, public-private funding and good practice examples. Dostopno prek: www.communitypower.eu/images/GemanyD32.pdf.

³⁸ Green Bond Principles, Dostopno prek: www.icmagroup.org/Regulatory-Policy-and-Market-Practice/green-social-and-sustainability-bonds/green-bond-principles-gbp.

³⁹ Informacije o Kommuninvest of Sweden zelenih obveznicah so dostopne prek: www.kommuninvest.se/en/for-investors/funding/funding-programmes/greenbonds/.

ZAKLJUČEK

Optimalna mešanica ukrepov za ozelenitev občinskega proračuna, ki bi veljala za vsa lokalna okolja, ne obstaja. Lokalna okolja se namreč ne razlikujejo zgolj po razpoložljivosti naravnih virov, ampak tudi po socialni strukturi, dediščini preteklega gospodarskega razvoja, prepoznavanju in sprejemanju zelene razvojne usmeritve (politični sprejemljivosti) ter razpoložljivosti znanj. To pomeni, da obstajajo različne potrebe po financiranju in različne možnosti za uvedbo spodbud. Ko se občina odloča za trajnostno smer razvoja in načrtuje ozelenitev svojega proračuna, je soočena z zatečenim stanjem, ki ni nikoli idealno. To je lahko frustrirajoče. Po drugi strani pa so prav lokalni okoljski problemi, ki zmanjšujejo kakovost življenja občanov, najboljši pokazatelj potrebnih ukrepov in motivacija za delovanje.

Na tej poti občine ne bodo same. Čeprav morda to ni vidno na prvi pogled, državne in naddržavne politike počasi, a vztrajno »zelenijo«, in tako se postopoma spreminjajo tudi javnofinančni tokovi. Prav tako občine pri ozelenjevanju svojih proračunov niso (v celoti) avtonomne: v splošnem najlažje vplivajo na subvencije in takse, medtem ko imajo majhen vpliv na davčne stopnje in sploh nobenega vpliva na strukturo davkov, omejen pa je tudi njihov vpliv na transferje z višjih ravni oblasti. Izziv je ugotoviti, katera mešanica ukrepov (nekateri med njimi so predstavljeni v tem priročniku) najbolj ustreza lokalnemu okolju, pri čemer je izvedljiva znotraj pravno-administrativnega okvira in je hkrati mogoče identificirati vire prihodkov za njeno financiranje.

Ne glede na število in velikost ozelenitvenih korakov, ki jih bodo občine izbrale, pa velja priporočilo, naj ozelenitev občinskega proračuna predstavlja priložnost za povabilo akterjem v lokalnem okolju v trajnostno zgodbo. Ti se bodo na takšno vabilo lažje odzvali, če bodo o namerah občine informirani pred uvedbo ukrepov, če bodo poznali celovite argumente zanje in če bodo lahko o njih soodločali, pa tudi transparentno spremljali njihove učinke. Srečno na tej poti!

Priročnik za ozelenjevanje občinskega proračuna je izdala Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj.

Avtorica: Renata Karba

Lektura: Tadej Turnšek

Dokument je objavljen na spletnem mestu www.umanotera.org.

UMANOTERA

Slovenska fundacija za trajnostni razvoj

Priročnik je izdan v okviru projekta *Ozelenjevanje občinskega proračuna*, ki ga izvaja Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj, sofinancira pa ga Ministrstvo za okolje in prostor. Priročnik je sofinanciral tudi Eko sklad, Slovenski okoljski javni sklad. Vsebine izražajo mnenje avtorja in ne predstavljajo uradnega stališča Vlade RS.

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA OKOLJE IN PROSTOR

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili
v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani
COBISS.SI-ID=292456192
ISBN 978-961-6450-36-2 (pdf)